



DE FIRE BÆRENDE BEVARINGSOMRÅDER / TEMAER FOR FREDERIKSBERG HAVE

Frederiksberg Have er det fornemste eksempel på en romantisk have i Danmark. Haven er anlagt som barokhave omkring år 1700 og omlagt til romantisk landskabelig have i perioden 1798-1804. I haven er der 24 selvstændige bygninger og 19 bygværker – heraf er 10 af bygningerne fredede og 1 bevaringsværdigt. Haven er fredet iht. naturbeskyttelsesloven.

Den historiske have har både regional, landsdækkende og europæisk betydning som et kerneeksempel på den romantiske havekunst. Frederiksberg Haves nøje tilrettede oplevelsesmønstre er komponeret som et bevidst samspil mellem bygningselementer, broer, slyngede stier, kanaler og beplantning. Haven vedligeholdes og fornyes løbende med fokus på bevaring og udvikling.

Frederiksberg Have er en folkelig have. Haven har cirka tre millioner besøgende om året og fungerer som nærrekrativt areal i ét af Københavns tættest befolkede områder, ligesom gæster kommer til haven fra både Danmark og udlandet. Den historiske have danner ramme om mange forskellige arrangementer, lige fra de store med mange tusinde gæster, til te-servering, sejlads på kanalerne og skolers naturvejledning.

Frederiksberg Have er et naturområde midt i den tætte storby. Her vokser alt fra vild flora til fuldkronede træer, og havens vand og flora danner grundlag for en bestand af insekter, der er fødegrundlag for både fugle og flagermus.

DELOMRÅDE 3 - Den romantiske have

Hovedelementer:

A. Haven (i store træk)	Romantik	1798
B. Kinesiske Pavillon	Klassicisme	1802
C. Apitempel	Klassicisme	1802-
D. Fasangården	Klassicisme	1723-24/1827
E. Schweitzerhuset	Klassicisme	1803
F. Toiletbygning	Historicisme	1906/1935
G. Bomhuset	Historicisme	1901/1915

Kort: Haven fremstår efter intentioner i Peder Pedersens plan af 1798 med enkelt elementer fra den barokke have som "den lige gang" og de oprindelige "korsstigeliner" samt terrænformeringer af de oprindelige kaskader med sideallerne foran barokke slot. Enkelte elementer som Bomhave, toiletthuset, betonbroerne og legepladsen er helt nye elementer.

DELOMRÅDE 1 - Runddelen - Rokokotræk

Hovedelementer:

Prinsens Gård	Rokoko	1744/1754
Gartnergården	Fjere perioder	ca. 1750/1820
Storm P. Museet	Historicisme	1863/1880
Høvederhuset		

Kort: Bygningerne indgår i komplekset, der sammen med Frederiksborg Kirke m.fl. danner Frederiksborg Runddel, der ligger i forlængelse af Frederiksborg Allé og med Pile Allé på tværs. Farverne er holdt tynde Frederiksborg stil med gule facader, hvide vinduer samt røde eller sorte tage.

DELOMRÅDE 4 - Familiehaverne og Pile Alle' 6-8

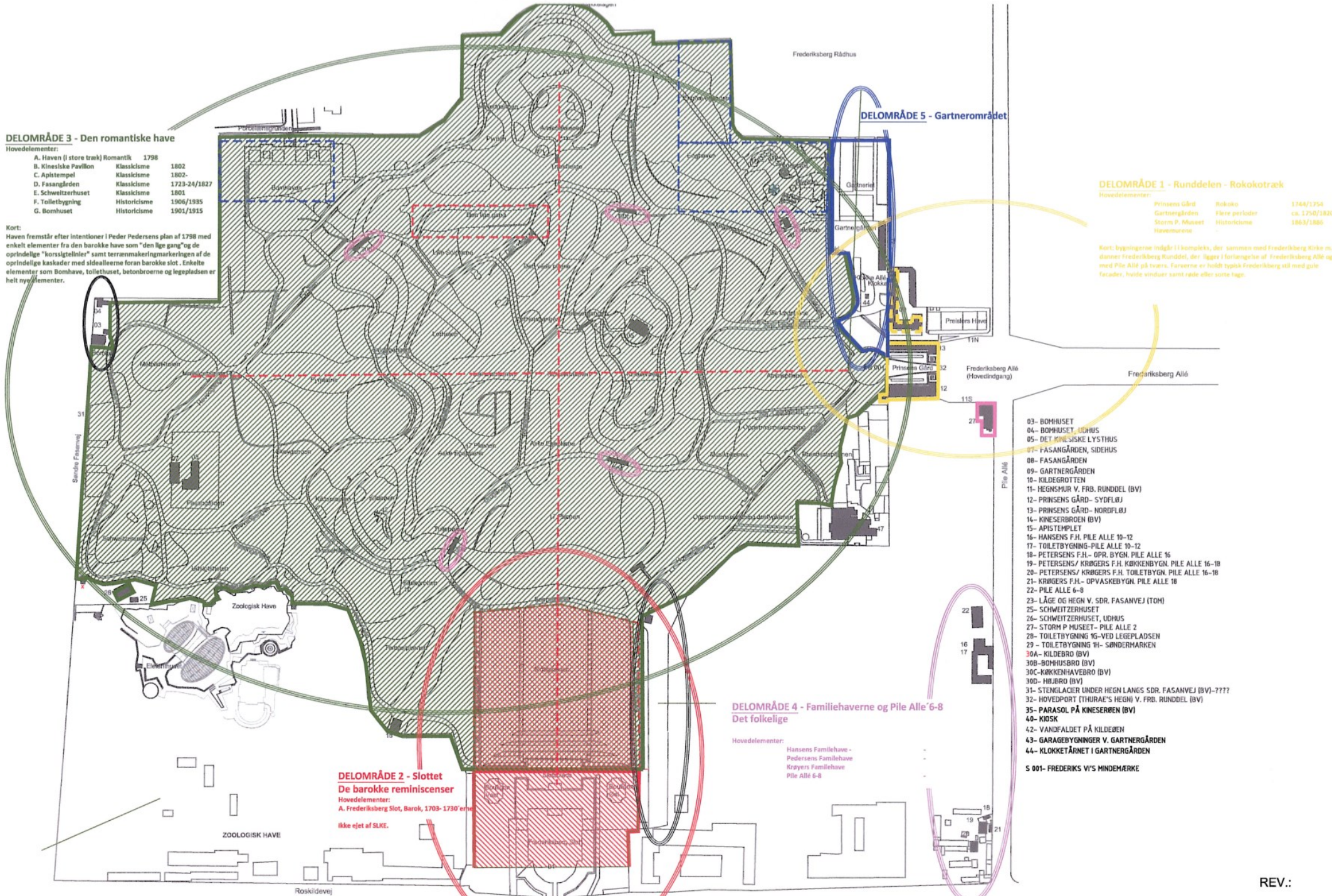
Det folkelige

Hovedelementer:
 Hansens Familiehaver -
 Pedersens Familiehaver
 Krøgers Familiehaver
 Pile Allé 6-8

DELOMRÅDE 2 - Slottet

De barokke reminiscenser

Hovedelementer:
 A. Frederiksborg Slot, Barok, 1703-1730 er
 ikke ejet af SLKE.



Havens bærende bevaringsværdier knytter sig til følgende 4 delområder, hvert med særskilt historisk hovedtema:

1 RUNDDELEN Prinsens Gård m.fl. - Rokokotræk

2 FREDERIKSBERG SLOT - De barokke reminiscenser

3 HAVEN - Den romantiske have

4 FAMILIEHAVERNE og PILE ALLÉ 6-8 - Det folkelige

Disse 4 temaer vil udgøre de overordnede pejlemærker for kommende restaurering og udvikling af haven.

I det følgende gennemgås de enkelte delområder med de tilhørende bygninger samt øvrige elementer. Gennemgangen fokuseres på generelle bevaringsværdier samt anbefalinger til kommende arbejder. Ikke alle bygninger eller elementer er behandlet i dette dokument. Dokumentet er tænkt som et dynamisk dokument, der udbygges så snart der planlægges arbejder i et område eller på en bygning, der endnu ikke beskrevet. Ligeledes vil mange bygninger kun være behandlet med henblik på tag og facader.

1 RUNDDELEN Prinsens Gård - Tema med rokokotræk

BESKRIVELSE AF OMRÅDET

Området består af følgende elementer:

- A. Prinsens gård med hovedindgangsparti og havemure
- B. Gartnergården
- C. Storm P-museet

Ankomsten til Frederiksberg Have præges af det aksiale anlæg, der findes som optakt: Frederiksberg Allé, Skt Thomas Plads over Frederiksberg Runddel og ind i haven. Indgangspartiet markeres af Thuras låge og Prinsens Gård, Storm P-museet og bygningerne i Haveselskabets Have mod syd samt komplekset af bygninger omkring Gartnergården mod nord. Aksen fortsætter ind i haven til Mathildehøj, der ligger umiddelbart øst for Søndre Fasanvej.

Frederiksberg Allé munder ud i Frederiksberg Runddel, der er en firkantet plads, ca. 2.500 m². Anlægget omkring pladsen er næsten symmetrisk opbygget fra hovedindgangspartiet til haven. I begge hjørnepunkter er der udgange, hhv. til Gartnergården i det nordlige hjørne, og Haveselskabets Have i det sydlige. Den sydlige og nordlige kant af pladsen afgrænses af gulkalkede mure. I det sydvestlige hjørne ligger Storm P museet.

Umiddelbart indenfor lågen findes en todelt plads, dels arealet mellem de to fløje af Prinsens Gård, dels en pladsdannelse om statuen af Frederik VI, hvor havens stier tager deres udgangspunkt.

Helt grundlæggende findes en bærende bevaringsværdi knyttet til området om runddelen, der inkluderer Prinsens Gård og de øvrige bygninger. Aksen fra Sankt Thomas Plads til Mathildehøj kendetegner en periode i historien, hvor magten blev markeret gennem landskabets indretning. I formen er akse således original, fastholdt som tænkt og anlagt i årene omkring 1700, hvor Frederik IV byggede Frederiksberg Slot.

A PRINSENS GÅRD

BYGNINGSBESKRIVELSE



Fakta:

Frederiksberg Runddel 1-3, 2000 Frederiksberg

BBR-nummer: 147-40628

Fredningsstatus: Fredet

Opførelsesår: 1744 / 1756-60

Stilart: Rokoko / barok

Arkitekt: N. Eigtved / de Thura

Bebygget areal: 528 / 726 m²

Ejendomsnummer: 311

Prinsens Gård ligger ved indgangen til Frederiksberg Have i akse fra Frederiksberg Allé og danner, sammen med hegnsmurene mod syd og nord, ramme om Frederiksberg Runddel. Prinsens Gård er opdelt i to parallelle bygningsfløje, sydfløjen og nordfløjen. Mellem de to fløje og nærmest Runddelen er der et velproportioneret hegn af sandstensøjler med vaser, mellemliggende gitterværk og gitterlåde i træ. Via denne låge, som er hovedindgang til Frederiksberg Have, træder man ind mellem de to fløje i et anlæg som kendetegner tidligere tiders gårdanlæg.

Bygningsfløjene er grundmurede og fuldmurede med pudsede og gulkalkede facader. Facaderne mod gårdrummet er inddelt i 11 fag med høje vinduer i hvidkalkede rundbuede og kantede murblændinger med mellemliggende lisener. Husets midterste tre fag er indrammet med ørelisener, mens de fire fag til hver side er placeret i murblændinger, der ovenfor er kurvehanksbuede. Tagene er belagt med røde teglsten. Der er kviste i den østlige del mod Runddelen og ovale tagvinduer i den vestlige del af bygningerne. Alle døre og vinduer er hvidmalede.

Midt på sydfløjens facade mod syd ses en gavlkvist. Foran facaden er opført en række murede søjler, som på den vestlige del af bygningen bærer et glashalvtag. Mellem de murede søjler mod øst er der opsat espalier gitter i stål. Den østlige ende af Sydfløjen er opdelt med kælder og to etager medens den vestlige del kun er i én etage uden kælder. Vest for sydfløjen ses en vinkelformet tilbygning i én etage. Den vestlige del af sydfløjen anvendes som restaurant med spiselokale i selve sydfløjen og køkkenfunktion i den vinkelformede tilbygning mod vest. Den østlige del af sydfløjen er indrettet til ét erhvervslejemål (kontor) i stueetagen og ét på 1. sal.

Nordfløjen er opdelt i to etager uden kælder og indeholder varmecentral, café, erhvervslejemål og bolig. Den østlige del af nordfløjen er indrettet til café i både stueetage og på 1. sal. Varmecentralen er placeret i stueetagen ved siden af caféen. I den vestlige del af nordfløjen er indrettet en privat bolig i to etager. I stueetagen mellem boligen og varmecentralen er indrettet et erhvervslejemål (kontor).

BYGNINGSHISTORIE

Prinsens Gård er opført på samme sted hvor dronning Sophie Amalie i 1662 købte en halvgård i landsbyen Ny Amager. Hun lod straks et trefløjet anlæg i bindingsværk opføre til de fire kongedøtre, der her kunne lære alt om huslige sysler. Selve bygningen var placeret så hovedfløjen vendte ud mod Allégade, hvor der anlagdes en ridebane, nuværende Frederiksberg Runddel.

Da den sidste af prinsesserne fløj fra reden i 1680, blev Prinsessernes Gård til Prinsens Gård, da nevøen kronprins Frederik overtog stedet. Efterhånden som han blev ældre, blev der stadigt foretaget nyindretninger og forskønnelser. Særligt hans kavallerrejse til Italien og Frankrig pustede til hans interesse for arkitektur og kunst. I haverne blev der bygget fuglehuse, pomeranshus, mistbænke og drivkister til meloner. Særlig fuglene synes at have haft hans interesse. Hele sydfløjen blev bygget om til et fuglehus, med grotteparti og vandspring. Nordfløjen anvendtes som stald. Mod vest blev der udlagt en langstrakt have, symmetrisk bygget op omkring en allé der udgik fra husets port.

Da man i 1697 besluttede at bygge et nyt hus på Valby Bakke, det senere Frederiksberg Slot, blev denne allé til tværakse i det nye, større haveanlæg. Den nye hovedakse kom altså til at udgå fra slottet og krydse vinkelret på den gamle akse.

I 1705-06 blev Prinsens Gård ombygget. Man manglede simpelthen plads til hoffets mange ansatte, og Ernst Brandenburger løste opgaven ved at forhøje de lave fløje med en etage, men ikke helt så højt som midtpartiet, således at dette stadig hævede sig en anelse over resten af huset. I 1744 ombyggede Eigtved sydfløjen til et laurierhus. Den tidligere fløj var opført i bindingsværk medens det nye laurierhus blev grundmuret.

Natten mellem den 30. og 31. december 1753 brændte Prinsens Gård. I 1754 indsendte Eigtved som følge heraf en forespørgsel til Kongen om, hvorvidt huset skulle nedrives. Det var ikke hele huset, der brændte ned. Kun den forreste fløj, altså østfløjen, mod Ridebanen (nuværende Frederiksberg Runddel) var delvis udbrændt. Laurierhuset og nordfløjen havde begge overlevet branden. 7. juni døde Eigtved, 53 år gammel. Hans gamle kollega og konkurrent, Lauritz de Thura, blev kaldt tilbage til København fra sit frivillige eksil på Børglum Kloster i Nordjylland. Han blev på eget forlangende udnævnt til generalbygmester. I 1756-60 ombygger Thura Prinsens Gård, og nordfløjen opføres i grundmur som pendant til Eigtveds sydfløj. Et gitter, som udgår fra to nye tilbyggede pavilloner til henholdsvis nord- og sydfløjen, opføres med sandstenssøjler med vaser, mellemliggende gitterværk og gitterlåge i træ. De to store sandstenssøjler er kronet med vaser udført af Hännel.

Tidslinje:

1662-1664	Prinsessernes Gård opføres
1680-1690	Gården overtages af prins Frederik (senere Frederik IV) og kaldes Prinsens Gård
1705	Prinsens Gårds ombygges
1744	Nikolai Eigtved ombygger sydfløjen til orangeri og laurierhus med en enkelt, dobbelthøj etage.
1753	Natten efter den 30. december brænder Prinsens Gård
1756-60	Lauritz de Thura erstatter hovedbygningen med det nuværende hegn. Publikum får adgang gennem hegnet ved Frederiksberg Runddel.
1938-39	I Prinsens Gårds nordfløj ombygges lejlighed 3B.
1967	Det kongelige Danske Haveselskabs overgartner har bolig i den østlige ende af sydfløjen. Der etableres toilet og bad på 1. sal og offentlige toiletter i nederste etage.
1972	Danmarks Naturfredningsforening lejer den østlige ende af sydfløjen og ombygger gartnerboligen til kontorer. Halvdelen af tagetagen, som førhen har været uudnyttet, indrettes som en del af ombygningen.
1973	Prinsens Gård fredes.
2008	Der opføres en ny muret køkkenbygning ved sydfløjens vestgavl.
2012-13	Prinsens Gårds sydfløj istandsættes.

Bygningerne beholder sine funktioner helt op i 1800-tallet. I 1827 bliver orangeriet, dvs. nordfløjen indrettet til gartnerbolig, mens sydfløjen nu bliver kombineret orangeri og laurierhus. Sydfløjen overgik i 1882 til Haveselskabets Have, medens nordfløjen forblev gartnerbolig til langt op i tiden.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Ankomsten til Frederiksberg Have gennem Frederiksberg Allé, over Skt Thomas Plads og Frederiksberg Runddel danner optakt til Frederiksberg Have, hvor akse rækker langt ind i haveanlægget, og haven samtidig rækker ud med de markante alléer. Den samlede akse, fra Skt. Thomas Plads til Mathildehøj, er 1,8 km. Det er ikke muligt at se fra det ene punkt til det andet, da terrænet falder mod øst, men ved ankomst til Prinsens Gård, fornemmes den tydelige sammenhæng mellem de enkelte elementer: urban plads, grøn allé, urban forplads og det udstrakte haveanlæg.

Prinsens Gårds miljømæssige værdi knytter sig til placeringen ved Frederiksberg Have. Den markerer en overgang og en brudflade mellem byen og haven, mellem de bymæssige urbane strukturer og de grønne landskabelige rum i haven. Frederiksberg Have åbnedes for offentligheden i midten af 1700-tallet og Prinsens Gård fungerer, efter Thurahs ombygning i 1756, herefter som portal og hovedindgang til Frederiksberg Have, senere også som optakt og kulisser i forholdet til Haveselskabets Have.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Prinsens Gårds kulturhistoriske værdi afspejler den tendens der prægede den kongelige familie op gennem 1600 tallet. Der blev lagt vægt på den landlige idyl som supplement til kongeboligen i hovedstaden. Lystgården lå i en overskuelig radius fra byen, så man i hestevogn kunne flytte sig hurtigt frem og tilbage.

Med opførelsen af Frederiksberg Slot i 1704 ophørte Prinsens Gård som lystgård for kongen, men den mistede ikke sin betydning i forhold til den kongelige livsførelse. Prinsens Gård blev ombygget og indrettet til boliger for hoffets mange ansatte samt til et orangeri/laurierhus. Den mistede heller ikke prestige og status, idet landets bedste arkitekter har haft indflydelse på ombygninger og forandringer efterfølgende. Hofarkitekt Nicolai Eigtved ombygger i 1744 sydfløjen til et nyt orangeri/laurierhus og nordfacaden udformes i Eigtveds typiske stil med lisener og blændinger.

I 1753 brænder Prinsens Gård. Hovedbygningen mod øst og en del af nordfløjen brændte ned. Lauritz Thura får opgaven med at genopføre Prinsens Gård. Han erstatter hovedfløjen med to tilbyggede pavilloner og et hegn med port (låge) mellem disse. Nordfløjen ombygger han til orangeri og sydfløjen til laurierhus.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Prinsens Gårds arkitektoniske værdi relaterer sig til de to elegante parallelle og spejlende bygningskroppe der ligger og danner retningsgiver og entrérum for den akse der går via Frederiksberg Allé til akse fra den tidligere barokhave og omvendt. Rummet mellem de to fløje efterlader en stemning som at være i et gårdrum eller en slags venterum der funktionelt fører til enten haven eller til byen.

Den arkitektoniske værdi relaterer sig særligt til, at bygningerne bærer detaljer i Eigtveds typiske stil, karakteriseret ved et stilskifte fra barok hen mod rokoko, samt til Thurahs velproportionerede hegn mellem de to bygningskroppe. Stoffligheden i de traditionelle materialer som tegl, puds, kalk og oliemalet træ har ligeledes stor arkitektonisk værdi. I det indre har især den vestlige del af sydfløjen stor arkitektonisk værdi, idet tidligere tiders funktion som laurierhus stadig kan iagttages ved bl.a. de høje vinduer og den store loftshøjde.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

I Prinsens Gårds ydre knytter de bærende fredningsværdier sig især til samspillet mellem den romantiske have og byen, hvor Prinsens Gård virker som den klart bearbejdede overgang mellem disse og er med til at iscenesætte adgangen til Frederiksberg Have. En særlig bærende bevaringsværdi er de to rumdannende bygningsfløje der danner en homogen ramme om det mellemliggende gårdrum samt det af Thurah opførte gitter, som er af høj arkitektonisk værdi. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning. I Prinsens Gårds indre knytter de bærende fredningsværdier sig til den delvist bevarede grundplan i den vestlige del af sydfløjen samt til de ældre vinduer.

ANBEFALINGER

Det anbefales, at det undersøges, om de ovale tagvinduer kan erstattes af kviste som vist på Eigtveds oprindelige tegning fra 1744.

Det anbefales ligeledes, at rummet mellem de to bygningsfløje indrettes som vente- og opholdsrum og møbleres med bl.a. laurbær planter, så gårdrummet kommer til at afspejle tidligere tiders funktion. Gårdrummet kan således bruges som opholdssted for både havens besøgende og for restaurant- og cafégæsterne.

B. GARTNERGÅRDEN

BYGNINGSBESKRIVELSE

Gartnergården er beliggende nord for indgangsbygningerne ved Frederiksberg Runddel og består af tre bygninger i en vinkelform. Parallelt med Nordre Kavalerbygning ligger en udmuret bindingsværksbygning, der i dag rummer et erhvervslejemål, et slotsgartnerkontor og faciliteter for havens mandskab. Vinkelret på denne bygnings vestlige ende er opført en grundmuret bygning med garager, depotrum og værksted.

De to bygninger er forbundet med en mellembygning med vognport og en garage, lukket mod vest med en bræddebeklædning, ligesom partiet mellem portene i østfacaden er træbeklædt.

Alle bygninger er i én etage med teglhængt sadeltag. Taget er røde vingeteglsten med tagrender og nedløb i zink. Gesims afsluttes med skråbrædt / profileret brædt. Skorstene er afdækket med plader og taget udført med nyere ovenlys i støbejern. Bygningerne har to markante tagskægskviste – den ene som taskekvist, den anden som gavlkvist. Bygningerne har i alt 5 klassiske skorstene med udkragende sokkel med aftrapning til mod skافتet med profil-led og gesims.

Ydervægge er kalket med jernvitriol, og hvor der er bindingsværk er dette med med synlig træværk, kalket over stok og sten også med jernvitriol. Vinduer er sprosseinddelte og hvidmalede. Døre og porte er københavnergrønne og flere med ældre hængsler og lukketøj.

Farvearkæologiske undersøgelse (2013):

”Den pudsede facade blev der fundet 6 -7 kalklag. Der har sandsynligvis været kalket mere end 7 gange de sidste 250 år. Men løst kalklag er ved hver nykalkning blevet fjernet. Det er derfor svært at give et præcist billede af de historiske kalklag. Men tendensen er tydelig. Udviklingen går fra en helt lys kalkhvid ca. år 1750 og bliver igennem årene tilsat mere og mere pigment til at slutte med 1900-tallets farvekraftige kalkning med jernvitriol. På træværket (vinduesindfatning samt dør) blev der kun fundet fire farvelag. Som det ældste en lys grå oliefarve, derefter to røde jernoxyd oliefarvelag og afsluttende en hvid oliefarve på vinduesindfatning og en grøn oliefarve på dør. At der her ikke er blevet fundet mere end fire farvelag tyder på, at de ældste farvelag enten er blevet fjernet ved tidligere istandsættelser, eller at træværket er blevet udskiftet. Sandsynligvis det første. Det må formodes at være usandsynligt, at man siden ca. 1750 kun har malet fire gange. Træet synes desuden frønnet under farvelagene. På både dør og vinduesindfatning var der spor efter spartelfarve mellem det grå og det ældste røde farvelag. Trægesimsen under taget blev også undersøgt på både den ældste og den næstældste bygningslængde. Der blev dog kun fundet et ældre meget svagt farvespor på den ældste bygningslænges gesims. Hvilket igen tyder på, at træværket her ikke er originalt, eller at man ved sidste istandsættelse har fjernet alle spor efter ældre bemalinger.”

Fakta:

Pile Alle 3, 2000 Frederiksberg, Frederiksberg

BBR-nummer: 147-258036-1

Fredningsstatus: Fredet

Opførelsesår: ca. 1744

Stilart: Andet

Arkitekt: Ukendt

Bebygget areal: 370 m2

Ejendomsnummer : 311

BYGNINGSHISTORIE

Kort oversigt

Det er efter de foreliggende oplysninger uvist, hvornår bygningerne er opført, og kildematerialet om Gartnergården er yderst sparsomt. På en haveplan fra 1741 er vist en slotsforvalterbolig og kronprinsens stald. Slotsforvalter J.C. Oehlenschläger, der sandsynligvis boede i slotsforvalterboligen fra 1815, nævner en materialhestestald, men det er uvist, om det de samme bygninger, der ligger på matriklen i dag. Charles Christensen skriver blot, at den grundmurede bygning er ældst. BBR-skemaet opgiver de eksisterende bygningers opførelsestidspunkt til 1750 og 1820. En haveplan i HM Dronningens Håndbibliotek fra 1790-erne, som har dannet grundlag for havens omlægning til romantisk have, viser bygninger svarende til de nuværende. En opmåling fra 1814, foretaget af landkadetter, viser derimod kun en nord-sydgående længebygning, hvor den grundmurede bygning er i dag, og ingen øst-vestgående bygning. Et opmålingskort i Geodætisk Institut fra c. 1835 viser dog det samme billede som dronningens plan, nemlig det vinkelformede bygningskompleks som det ser ud i dag. Nystrøm skriver, at *I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede laa der Gartner- og Slotsforvalterbolig og I Baggrunden ligger der endnu en temmelig lang Længe i Nord til Syd langs Slotshavens Hegn med en kortere østgaaende Fløj i Syd. Den kaldes nu "Materialgaarden"*. Det eneste sikre er, at begge bygninger eksisterede i 1835.

De nuværende bygninger

Indtil midten af 1960-erne var bindingsværksbygningen opdelt i tre sektioner: en ottefags beboelsesafdeling mod øst indeholdende tre små lejligheder, en ni-fags mandskabsafdeling mod vest med tre toiletter og omklædnings- og spiserum, og i midten en vognport i fire fag, åben mod gården. Ved en ombygning i 1966, ved kgl. bygningsinspektør Eske Kristensen, blev den nordlige beboelseslejlighed omdannet til slotsgartnerkontor med tilhørende toiletsektion. Vognporten blev lukket med bindingsværksmur mod gården og blev angiveligt brugt til rengøringsrum og depot. I 1986 forestod Boligministeriets Ejendomsdirektorat en ombygning og forbedring af mandskabsfaciliteterne, hvorunder den tidligere vognport blev inddraget. Der blev etableret flere toiletter og baderum samt en større spiseafdeling. Nordfacaden blev ændret, og vinduerne omplaceret. Døren i østfacaden blev tilmuret ved denne lejlighed. I 1992 skete yderligere en ombygning i den østlige del, hvorved den nuværende opdeling opstod. Der er i dag kun én lejlighed her, som er udlejet som erhvervslejemål, og derudover slotsgartnerafdelingen. Den grundmurede fløj er undergået visse ændringer, både hvad angår facader og indretning. Kronprinsens materialhestestald har andre funktioner i dag. Af de oprindelige seks døre i østfacaden er de to nordligste tilmuret, mens vinduesplaceringen er uforandret. I vestfacadens nordende er to porte blevet monteret, den ene i stedet for et vindue. Vinduesplaceringen er herudover uændret.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Gartnergården har en andel det i større anlæg omkring Frederiksberg Runddel. Den gennemgående akse fra Skt. Thomas Plads til runddelen markerer optakt til haven. Aksen videreføres og understreges i haven ved den gennemgående sigtelinje, der samtidig antyder hovedaksen fra den oprindelige barokke haveplan. Runddelen er symmetrisk opbygget med hovedindgangen til haven flankeret af de to fløje af Prinsens Gård. På venstre side ligger Haveselskabets Brøndsal og på højre side Gartnergården.

Tidslinje:

1741 Slotforvalterbolig og stald ses på haveplan

1750 /1820 BBR: opførelsestidspunkt

1814 Landkadetternes plan viser nord-sydgående bygning

1835 opmålingskort i Geodætisk Institut viser det vinkelformede bygningskompleks som det ser ud i dag

1960 Større ombygning

2014 Større genopretningsprojekt af tag og fag.

Gartnergården understreger, med sin let skjulte placering bag Kavalerbygningen (Prinsens Gård), beliggende lidt tilbagetrukket fra Frederiksberg Runddel, sin plads i hierarkiet mellem hoved- og funktionsbygning. Også fra Frederiksberg Have er adgangsvejene til Gartnergården henlagt i det skjulte, og bygningen er således ikke umiddelbart synlig for havens gæster. Bygningens lidt tillukkede facader mod Kavalerbygningen og Frederiksberg Runddel står i kontrast til de øvrige facader, ind imod gården og Frederiksberg Have, med porte, døre og adgangsveje til diverse depoter, værksteder og lagerrum, der sammen med de to læsekviste vidner om en bygning med mange praktiske funktioner.

KULTURHISTROISK VÆRDI

Gartnergården er et fint eksempel på en brugsbygning i tilknytning til større haveanlæg. Gartnergårdens væsentligste formål er således at understøtte den rekreative have. Gartnergården bærer tydelig præg af den pragmatiske holdning til brugsbygninger, hvor dør- og vindueshuller typisk sløjfes eller snarere etableres ud fra et funktionsmæssigt behov end et æstetisk.

Bygningerne i Gartnergårdene er simple uden udsmykning. Materialeholdningen er enkel og traditionel. Kalket bindingværk med murtavl i den sydlige del, forbindelsesbygning med bræddebeklædning og den nordlige del i grundmuret murværk – også kalket. Rødt tegltag, der afsluttes med trægesims og med to markante tagkviste, zinktagrender og gårdbelægning med knoldebro. Håndværksmæssigt udmærker bygningen sig ved pragmatiske løsninger. Indvendigt bærer bygningen tydeligt præg af mange ombygninger – kun i den sydlige del ses ældre træpaneler.



ARKITEKTONISK VÆRDI

Bygningens oprindelige funktioner, i form af mandskabsfaciliteter for havens personel og oplag for materiel, er fortsat i bygningen, omend skiftende tiders behov, udvikling og krav siden opførelsen, har resulteret i ombygninger af husets ydre og indre. Facaderne og tagets udformning er blevet om- og udbygget over flere omgange. Vinduer, døre og adgangsveje er blevet tilføjet, flyttet og fjernet over flere omgange og med forskellige typer og formater. Bygningen repræsenterer derfor umiddelbart ikke en enkeltstående periode i byggeriets historie, men står i stedet som et katalog over tidernes løsninger og stil.



CRK

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier ligger i hele anlæggets ydre fremtoning, og derfor ikke i enkeltdele som vindues- og døråbninger, der med årene er placeret, hvor det var praktisk at have dem. Bygningens bevaringsværdier knytter sig til bygningskroppen og ikke detaljeringen. Bindingsværk og trægesimsen samt visse revleporte og døre med tilhørende ældre låse/dørlukkere er særligt værdifulde. Dertil kommer den samlede materialeholdning: Tegltag, kalket pudset murværk, bindingsværk med kalkning ”over stok og sten” samt belægning i knoldebro. Dog er de to tagskægskviste – den ene som taskekvist, den anden som gavlkvist, tydelige som spor fra perioden hvor loftet blev brugt som høløft og anden opbevaring.

Indvendig findes desværre ikke længere spor fra tidligere tiders brug som gartnergård og stald.

ANBEFALINGER

Det anbefales at hvis der beplantes langs bygningen skal denne friholdes for bevoksning eller udføres så denne kan hægtes af , så vedligeholdelse af facaderne er mulig. Der gives ikke yderligere anbefalinger, da der for ganske nyligt (maj 2014) er afsluttet en større istandsættelse af tag og fag på Gartnergården.

Principperne i projektet for istandsættelsen har respekteret de ovenstående bærende bevaringsværdier.

Ved fremtidige arbejder skal bygningernes oprindelige materialeholdning respekteres.

C. STORM P-MUSEET

BYGNINGSBESKRIVELSE

Bygningen er et grundmuret, to-fløjet hjørnehus med valmet tegltag med småkviste. Kviste er placeret direkte over underliggende vinduer i facaden med samme antal vinduesrammer, 3 fagsvinduer – dog centralt placeret 2 fags-vindue mod Pile Alle (tidligere indgangsdør).

Facade er udført med lisener afsluttet med gesimsbånd. Vinduer og døre (tidligere porte) er udført med indfatninger, der følger de kurvehanksbuede vindueshuller. Bygningen er pudset murværk kalket med jernvitriol, mens al udsmykning som indfatninger, bånd, tilbageliggende felter under vinduer med fyldninger og tandgesims er hvidkalket. Indgangen tilbygningen er placeret på hjørnet med 1 fags 45-grader afskæring. 4-trins granitstenstrappe fører op til grønmalet indgangsdør. Sokkel er sortmalet.

BYGNINGSHISTORIE

Bygningen er opført i 1863 og fungerede oprindeligt som brandstation. Sandsynligvis har vindueshullerne været store portåbninger for brandvæsenet. Fra 1870 tjente bygningen også som politistation. Brandvæsenet flyttede til lokaler i det nyopførte rådhus på Howitzvej i 1886. Pile Allé 2 ombyggedes gennemgribende i tidens pompøse stil med store, runde prydgavle på det knækkede hjørne og midt på facaden mod alléen, og fremstod herefter som blankt murværk med skiffertag. I denne periode ligner bygningen Grevinde Danner-huset.

Bygningen fungerede som politistation frem til 1919. Herefter blev den ombygget til at huse Frederiksberg Begravelsesvæsen. I den forbindelse blev de store prydgavle nedtaget, og skiffertaget erstattedes af et tegltag. Vinduet i det knækkede hjørne blev ændret til indgangsdør. Murene blev pudset og kalket gule. I 1925 blev indsat kviste i tagetagen, der tages i brug som embedsbolig for kirkegårdsinspektøren.

Storm P.-museet blev indrettet i bygningen i september 1977. Museet viser rum for rum Storm P.s kunstneriske udvikling, tillige spændvidden i hans kunst, fra bidende samfundskritik til varm humor. Boligen i tagetagen nedlægges i 1989, museet indretter etagen til museumsbrug. Der monteres en karnap mod vest.

Fakta:

Pile Alle 2, 2000 Frederiksberg,

BBR-nummer: 147-94280-1.

Fredningsstatus: Fredet

Opførelsesår: 1863

Stilart: Historisisme

Arkitekt: Ukendt

Bebygget areal: 232 m2

Ejendomsnummer : 311



Det frederiksborgske politikorps opstillet foran politistationen, der i dag rummer Morskabsmuseet, ved Frederiksberg Runddel. Bygningen var politistation i årene 1886-1919.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Bygningen kanter Frederiksberg Runddel og er medvirkende til at skabe oplevelsen af en klart afgrænset plads, der indrammer akse fra Skt Thomas Plads mod hovedindgangen. Den miljømæssige værdi knytter sig i særdeleshed til bygningens placering på pladsens hjørne, og dermed som en del af afgrænsningen af forplads til Frederiksberg Have. Sammen med havemurene og Thuras Port dannes et harmonisk byrum i forlængelse af Frederiksberg Allé som overgang til haven. Herudover indgår bygningen en del af Pile Allé-miljøet med sin stil, skala og farver.

Med udvidelse af vej, cykelsti og fortov, kommer man meget tæt på bygningskroppen, når man færdes af Pile Allé.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Bygningens kulturhistoriske værdi bygger på den tidligere funktion, som bygningen har haft for brandvæsenet og politiet. Først fra 1977 har bygningen fungeret som museum for forfatter, bladtegner, skuespiller Robert Storm Petersen, kaldet Storm P (19. september 1882 i Valby – 6. marts 1949) – men der er ikke nogen direkte forbindelse mellem Storm P og bygningen.



ARKITEKTONISK VÆRDI

Bygningen, som er et fint eksempel på 1800-tallets historicisme, opførtes i 1884 af muremester J. C. Sørensen. Han forsynede bygningen med rundbuegavle, en efterligning af venetiansk byggeskik i renæssancen. Desværre blev de karakteristiske gavlparter senere nedtaget, og bygningen fremstår i dag mere skrabet – næsten klassicistisk.

Bygningen har buer i rolig og regelmæssig takt som gennemgående træk. Bygningen indgår naturligt i Frederiksberg-miljøet med sine gule facader og røde tegltag. Regelmæssigheden gentages i tagetagen med placeringen af kvistene.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier for bygningen ydre ligger særligt i bebyggelsens formgivning af de tilbageværende oprindelige historiske detaljer, herunder de nu hvidkalkede vinduesindfatninger, bånd og gesims. Særligt værdifulde er de dele af bygningernes ydre, som stammer fra opførelsen i henholdsvis 1863 og ombygningen i 1884 samt "af-historicismen" i 1917 med dertil hørende detaljer i form af pilastre, gesimsbånd, vinduesindfatninger, bevarede hoveddøre m.m. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

ANBEFALINGER

Bygningen bør vedligeholdes nænsomt som den står. En tilbageføring til det historicistiske udtryk vil næppe være mulig. I så fald skulle det blanke murværk blottes, hvilket ikke kan anbefales. Ved fremtidige arbejder skal bygningens oprindelige materialeholdning respekteres.

Udkast 07.12.2014

2 FREDERIKSBERG SLOT - Det barokke

BESKRIVELSE AF OMRÅDET

Området består af følgende elementer:

A. Frederiksberg Slot (ikke ejet af SLKE)

Frederiksberg Slot er ikke ejet af Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme. En historisk redegørelse er dog medtaget, da Slottet er centralt for havens historie og et meget tydeligt og væsentlig element for haven. Haven har tydelige reminiscenser fra det barokke haveanlæg anlagt foran slottet. Eksempelvis ses nord-sydaksen fra slottet, Kaskadeanlægget foran slottet samt enkelt elementer i haveanlægget, som den ”den lige gang ” i havens nordlige ende.

BYGNINGSHISTORIE

Kronprins Frederik (IV) gennemførte i 1692-93 en kavalerrejse til Frankrig og Italien, hvor han grundlagde en interesse for bygnings- og havekunst. Her fik han impulser, som han drog nytte af, da han i 1698 besluttede at opføre et nyt lystslot på bakketoppen ved Valby. I 1699 efterfulgte kronprinsen sin far på tronen som Frederik IV. Efter forbillede i italiensk villaarkitektur rejstes i 1699-1703 et sommerslot på toppen af Valby Bakke, først beskedent i en enkelt længe, men senere udvidet med tværføjle. Den svenske mesterarkitekt Nikodemus Tessin d.y. var på et tidspunkt inde i billedet med et projekt, der også omfattede en barokhave med hovedaksen gående nord-syd, men det blev et dansk projekt, formentlig af kongelig entreprenør Ernst Brandenburger, der blev realiseret. Slottet og området fik navn efter kongen, Frederik, og bakken, bjerg = Frederiksberg. I 1730-erne blev slottet udvidet med sidefløjle og den buede portfløj, og dermed fik slottet stort set den skikkelse, det har i dag.

De første ansatser til det store haveanlæg udsprang fra Prinsens Gård, og en akse stik vest til en tidlig fasangård, hvor Mathildehøj findes i dag. Allerede før slottets tilblivelse besluttede kongen, måske under indtryk af Tessins forslag, at haven skulle vendes 90 grader, så den vigtigste akse i stedet gik nord-syd, fra det påtænkte slot. På en plan over haven, formodentlig af ingeniørofficeren H.H. Scheel, ses havens indretning, som den tog sig ud sidst i 1690-erne.

Planen viser en sirlig barokhave efter fransk forbillede. Slottet fandtes øverst, i sin første skikkelse som enkeltfløjet, med facade mod haveanlægget. De to hovedakser, fra slottet mod nord og fra Prinsens Gård til Fasanhaven, skar hinanden i en ottekantet pavillon på en lille ø, hvortil fire broer førte ud fra hovedalléerne. Fra det højtliggende slot fandtes et terrasseanlæg, som noget utraditionelt gik over i et skrånende blomsterparterre, der førte ned til det store, rektangulære haveareal. Her, i den vandrette have, var der i le Notres stil indrettet otte store kvadratiske busketter, gennemskåret af alléer, der inddelte buskettet i trekanter. Ved den sydøstlige afgrænsning fandtes et såkaldt teaterbusket eller hækteater, hvor hækkene dannede kulisser omkring udendørs teateropførelser, det første af sin art i Danmark. Frederik IV. havde set et sådant i Tuileriehaven i Paris under sin rejse i 1693. Til den modsatte side var der en sneglehøj. En række bassiner markerede knudepunkterne. Hovedaksen afsluttede mod nord i et parti med en halvcirkel, hvorfra en allé fortsatte ud i Smallegade. Et inventarium fra 1754 nævner syv ”stenbilleder” på postamenter. Jordarbejderne blev udført af 200 udkommanderede soldater fra Kronprinsens Regiment. Arbejdet menes at have haft en foreløbig afslutning i 1705, men endnu i sommeren 1712

var omkring 100 mand beskæftiget i haven. Arkitekten Christoph Marselis' tegning fra 1718 giver et godt indtryk af havens tidlige periode; man ser det skrå parterre, fontæner, busketter mv. Det må antages, at barokhaven er skabt af H.H. Scheel og kongen i fællesskab.

Frederik IV.s foretrukne havekunstner, slotsgartner og arkitekt Johan Cornelius Krieger, foretog omkring 1722 et radikalt indgreb i barokhaven, omtrent samtidig med hans arbejde med kaskadeanlægget ved Frederiksborg Slot. Han fjernede terrassen og parterret foran slottet. Et overmåde dristigt greb, da et haveanlæg uden parterre var nærmest utænkeligt i tiden. I stedet skabte han en elegant kaskade på skråningen, hvorved han også opnåede at understrege nord-sydaksen som havens vigtigste. Kaskaden indrammedes af terrasser og ramper, beplantet med lindetræer, og flankeredes af tredobbelte lindealléer. Dette markante træk stod i mange år, og lindetræerne og sporene efter terrasserne ses stadig i haven.

Udkast 01.12.2014

3 HAVEN - Den romantiske have

BESKRIVELSE AF OMRÅDET

Området består af følgende elementer:

- A. Haveanlægget
- B. Det Kinesiske Lysthus
- C. Apistempet
- D. Fasangården
- E. Schweitzerhuset
- F. Toiletbygning
- G. Bomhuset

A. HAVEANLÆGGET

BESKRIVELSE AF HAVEANLÆGGET

Frederiksberg have er beliggende i Frederiksberg Kommune. Haven afgrænses af Roskildevej, Søndre Fasanvej, Pile Allé og Smallegade. Mod syd ligger Frederiksberg Slot og Søndermarken, i havens sydvestlige hjørne findes Zoologisk Have, mens det sydøstligste hjørne optages af KBs tennisbaner, familiehaverne og officersskolens træningsanlæg. Hele den nordlige kant af haven afgrænses mod boligbebyggelser. Frederiksberg Have er ca. 30 ha.

Hovedindgangen til Frederiksberg Have er fra Frederiksberg Allé/Frederiksberg Runddel gennem Prinsens Gård. Der er yderligere indgange fra Andebakkesti, Søndre Fasanvej, slotspladsen om Frederiksberg Slot samt to mindre indgange fra Pile Allé ved Josty/Haveselskabets have.

Oplevelsen af Frederiksberg Have domineres af scenerier skabt af slyngede stier, kanaler, broer, øer, kæmpehøje, bygværker, plæner og plantninger. Frederiksberg Slot ligger på toppen af Frederiksberg Bakke og afgrænser haven mod syd samt danner overgang til Søndermarken. Fra slottet samt hovedindgangen er lange kig gennem haven, da de tidligere barokke hovedakser er bevarede som sigtelinjer.

Bygværkerne indgår i havens scenerier. Frederiksberg Have har et Apistempel, et Kinesisk Lysthus, en mindre pagode, et Schweitzerhus, en grotte, en kilde og en Fasangård. Undtaget Fasangården står bygværkerne med samme udformning, som de blev bygget i 1798-1804. Havens broer er ombygget adskillige gange, men placeringen er som oprindeligt, bortset fra broen til Kildeøen, der ikke længere findes. Der er to kæmpehøje, Mathildehøj og Ønskehøj. Der er vand i kanalerne og i Schweitzersøen. I kanalerne findes fire øer, Storøen, Kineserøen, Kildeøen og Andebakkeøen.

Plantningerne i haven domineres af fuldkronede træer med underplantninger af buske. I havens periferi er beplantningen meget tæt, og der er større, sammenhængende plantninger i haven, der har skovkarakter. Strategisk er placeret græsplæner, ofte med fritstående træer i kanten. Der er løv-og nåletræer, samt en række eksoter. Enkelte steder i haven står gamle lindetræer, der oprindeligt var en del af barokhaven.

HAVEANLÆGGETS HISTORIE

I 1663 byggede Frederik III. en gård til sine døtre, der blev kaldt Prinsessernes Gård. I 1682 overgik gården til kronprins Frederik, senere Frederik IV. Frederik IV anvendte Prinsens Gård som Eremitage. Imidlertid blev gården hurtigt for lille. I 1699 blev bygningen af Frederiksberg Slot derfor påbegyndt.

Til slottet blev udlagt et haveanlæg nord og syd for slottet. Syd for slottet blev Søndermarken indrettet med en gåsefod udgående fra slottet, bestående af lindealléer. Nord for slottet blev Frederiksberg Have opbygget som en barokhave efter opmålinger og plan udarbejdet af Hans Henrik Scheel i 1697. Haven blev indrettet med en hovedakse udgående fra slottet mod nord og tværs fra Prinsens gård mod vest. Akserne blev markeret med to rækker af lindetræer. Om de to hovedakser anlagdes 8 bede, der hver kantedes af lindetræer. Der blev anlagt busketter og bassiner, parterrebede og et kaskadeanlæg.

I 1785 – 1795 blev Søndermarken omlagt til den landskabelige stil. Omlægningen skete med kronprins Frederiks (VI) vidende men uden, at der var afsat midler til omlægningen. I 1792 var Peter Petersen (1754-1826) blevet slotsgartner i Frederiksberg Have, og på kronprinsens foranledning blev nedsat en kommission, der skulle beskrive en omlægning af Frederiksberg Have. I kommissionen sad Peter Petersen, slotsforvalter M F Voigt (ansvarlig for omlægning af Søndermarken), slotsgartner på Fredensborg, J L Mansa, samt gartner ved Botanisk Have, F L Holbøll. Omlægningen blev beskrevet, tegnet på planer og i 1798 blev omlægningen igangsat.

I perioden 1798 – 1804 blev havens springvand og bassiner omlagt til en åben kanal med øer og broer. Hovedakserne i haven bevaredes som lange kig, men stisystemet blev omlagt, så der ikke længere fandtes direkte veje mellem havens attraktioner. Der blev indarbejdet bygværker, plantet og fældet, så haven nu bestod af en række scenerier, komponeret af bygværker, beplantning, stier og vand. Omlægningen blev styret af Peter Petersen og Adam Wilhelm Hauch (1755 – 1838).

Siden har Frederiksberg Have kun undergået få ændringer. I 1872 blev Brune Dyrehave omlagt fra planteskole til Zoologisk Have, og siden blev arealet hegnet, så det ikke længere er en del af Frederiksberg have. Hvide Dyrehave, samt produktionsarealet langs Pile Allé, blev overflødiggjort og omlagt til tennisbaner, kolonihaver og Haveselskabets Have. I 1932 blev et areal, der tidligere var frugthave omlagt, så det blev en del af haven (Bomhaven). Fra Andebakkevej og Søndre Fasanvej blev skabt nye indgange.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Frederiksberg Have er omgivet af hegn med låger. Ankomst til Frederiksberg Have sker enten gennem hovedindgangen ved Frederiksberg Runddel, ved Frederiksberg Slot, eller de sekundære indgange. Alle steder kun i havens åbningstid, der er fra solopgang til solnedgang.

Da Frederiksberg Have og Søndermarken blev anlagt, var der marker og landsteder omkring. Bydelen Frederiksberg er således opstået om haveanlægget, der har givet grundformen for bydelens indretning, og haven fungerer som "Landmark", når man besøger Frederiksberg. Frederiksberg Have fremstår som en markant helhed, tydeligt afgrænset fra omgivelserne og stringent i sin form. Byen er markant fraværende, når man besøger Frederiksberg Have. De tætte plantninger i havens randområder betyder, at det kun er Zoologisk Have, Frederiksberg Rådhus samt Frederiksberg Slot, der reelt opleves som 'forstyrrende'.

Havens indretning med scenerier er havens primære oplevelsesværdi. Uanset, at Frederiksberg Have er ca. 30 ha, opleves haven som værende meget større grundet det slyngede stisystem og de markante plantninger. De tidligere barokke akser danner rammen om lange, interne kig i haven, og dermed understøtter reminiscensen af det første haveanlæg den romantiske have: de lange kig er en oplevelse i sig selv, men den besøgende kan ikke komme direkte til aksens endepunkt, da stiernes placering leder den besøgende ad anden vej gennem haven.

Mens der findes flere interne kig, findes kun enkelte kig til havens omgivelser. Haven er åbnet mod Zoologisk Have, der således udgør en attraktion. Øst for Frederiksberg Slot findes en fantastisk udsigt over byen, og tilsvarende kan quinconcerne øst for slottet og langs Smallebakke opleves fra en række af byens øvrige udsigtspunkter.

Lokal/National værdi. Ja.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Frederiksberg Have er et enestående kulturhistorisk spor. Periodens ændringer indenfor politik, filosofi og samfundsnormer kom til udtryk i omlægning af de stramme barokke anlæg til de landskabelige anlæg, hvor man 'slap naturen fri', og Frederiksberg Haves kulturhistoriske værdi binder sig til haven som kerneeksemplet på den danske fortolkning af den romantiske landskabshave. Uanset, at enkelte danske haver er anlagt som romantiske anlæg (ex. Liselund og Sanderumgaard), og at flere er omlagt til landskabelige haver fra deres oprindelige udformning (ex. Sorgenfri og Hindsgavl), står Frederiksberg Have i sin romantiske, landskabelige form som et unikt og enestående eksempel på stilperioden.

Det er en stor kulturhistorisk værdi, at haven stort set er bevaret intakt, og at havens grundlæggende udformning og struktur er bevaret. Haven er et udtryk for den særlige håndværksmæssige formåen, der lå bag omlægningen. Det har været et fantastisk stykke anlægsarbejde at omlægge springvand til kanaler med øer, og en markant kompositorisk planlægningsindsats at indrette haven med scenerier og kig, hvor scenerierne afløser hinanden uden, at en bygning eller et andet element påvirker oplevelsen af det næste. At eftertiden har respekteret den grundlæggende indretning, så Peter Petersens plan fra 1798 stort set harmonerer med havens nuværende udformning, er unikt.

Frederiksberg Have fortæller om periodens dyrkelse af haven som oplevelsesrum, og indretningen afspejler en særlig samfundsgruppes liv og væsen. Haven blev omlagt i perioden 1798-1804, en periode med store omvæltninger både indenfor og udenfor landets grænser. Alligevel prioriteredes statsfinansiering til omlægning af haven, ligesom kronprins Frederik (senere Frederik VI) prioriterede at promenerer i haven. Allerede i 1749 blev haven åbnet for offentligheden, hvilket er unikt i både dansk og europæisk kontekst.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Frederiksberg Haves formsprog er legende, opbygget af scenerier bundet sammen af slyngede stier. Modsat et barokt haveanlæg er strukturen sværere at aflæse, men samtidig markant og stærk. Rytmen mellem havens elementer er alt andet end taktfast. Alligevel skaber proportionerne mellem landskabshavens elementer og den indbyrdes rytme en oplevelse af egenhed, af gentagelse og af et markant formsprog, der til fulde er udlevet i Frederiksberg Have.

Frederiksberg Have fremstår som et markant rum med særegen karakter. Arkitektonisk har haven sit helt eget formsprog, og indretningen med scenerier, der er opbygget i komposition med bygværker, terrænregulering, vand og beplantning, fungerer optimalt. De enkelte scenerier er adskilte, men gennem strategisk placerede åbninger i plantningerne, findes relaterede kig, som eksempelvis mellem Apistemplet og Det Kinesiske Lysthus, der understreger kompositionen.

Den overordnede disponering af havens rum tegnes af havens stier. Havens proportioner læses kun om slottet og hovedindgangen som horisontalt/vertikalt, hvor der er bevaret spor fra det barokke anlæg. Den besøgende oplever sig lille ved foden af slottet, mens resten af haven opleves som værende i human skala. Stisystemet er bestemmende for, hvorledes man bevæger sig omkring i haven. Sceneri afløser sceneri, og da havens stier er slyngede og beplantningen strategisk placeret og ofte tæt, domineres oplevelsen af haven hverken af slottet eller enkelte bygværker. Det er kompositionen, der skaber oplevelsen.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier knytter sig til havens komposition og det forhold, at havens nuværende fremtoning i så høj grad overholder den oprindelige plan. Havens homogene struktur, den overordnede udformning og rytme er bevaringsværdig. Havens opbygning med scenerier som perler på en snor er unik, markant og absolut bevaringsværdig. Hverken de lange interne kig, havens bygværker, de slyngede stier, beplantning eller vand kan undværes i kompositionen, og fjernes blot et enkelt af havens elementer, forringes den samlede oplevelse.

ANBEFALINGER

-

Udkast 01.12.2014

B. DET KINESISKE LYSTHUS

BYGNINGSBESKRIVELSE

Lysthuset er en træbygning med en fliselagt kolonnade, eller veranda, på de tre sider. Den er hævet et par trin over terræn på et muret fundament, beklædt med bornholmsk sandsten. Oprindeligt var fundamentet af kløvede kampesten. Bygningen er 15 meter lang og 7 meter bred, kolonnaden iberegnet, og højden fra gulv til overside tag er 7 meter. Der er fire høje vinduesfag og en dør i midten. En sandstenstrappe med svungne vanger fører op til verandaen. Det fremspringende, svajende tag, der nederst er ombøjjet i en vulst og øverst ender i et fladt parti, er dækket med brædder og kobber, oprindeligt beklædt med blik.

I dag ses blot to vingede drager, anbragt langs hovedfacadens taggrater (pt. opmagasineret på Bernstorff Slot). Taget hviler på et hammerbånd, der bæres af en række kannelerede træsjøler, mere græsk-romerske end kinesiske, som plejer at være glatte. Søjlerne har baser og kapitæler og står på stensokler. Mellem søjlerne løber et lavt rækværk af smalle trælister i et mønster med kvadrater på kant, som harmonerer med gitterværket på taget. Over søjlekapitælerne stikker spinkle "bjælkeender" ud fra hammerbåndet og ender i et forgyldt løvehoved, som bærer en lille klokke fra gabet.

Selve bygningskroppen er en bindingsværkskonstruktion beklædt med træ, hvorpå et dekorativt rammeværk af træ er påsømmet. Vinduerne, som er skydevinduer, er opdelt i et ornamenteret sprosseværk. Op ad bagfacaden oplagres forsatsluger til inddækning af huset om vinteren. De afdækkes af et skifertag på en knægrække. Foran lysthuset er monteret en svungen balustrade.

Lysthuset indeholder et større trefagsrum, Salen, et mindre kabinet i hver ende, et tekøkken og en retirade. Lofthøjden i Salen er 4,3 meter. Gulvene er malede bræddegulve. Væggene er pudsede og bemalede med kinesiske motiver, som ikke er oprindelige. Overvæggene er inddelt af malede bambusstænger med dragekapitæler. Undervæggene var projekteret med panelering, blev udført med et trærelief i stedet, for sidenhen at blive forsynet med et påmalet dekorativt rammeværk med kvadrater på kant, som i det udvendige kolonnaderækværk. Kabinettet mod øst har påmalet panel på undervæggene. Lofterne er plane, i Salen er det hævet i forhold til de øvrige rum og bæres af en kraftig hulkehl, der hviler på en svær, profileret gesims. Dørkarmene er kraftigt fremhævede, over dørene er der profilerede og malede fordakninger, ovenpå dem hvilede oprindeligt to udskårne delfiner, men de ses ikke længere. I det vestvendte kabinet er øverste halvdel af vinduet mod syd blændet med brædder, hvori er udskåret en halvmåne og senere indsat rødt glas. Tekøkkenet rummer både en muret pejs, hvor skorstenen i dag er fjernet, og en trappe til loftet. Adgangen sker gennem en dør i bagfacaden. Retiraden har en natstol, der kan tømmes udefra via en tilsvarende dør. Opholdsrummene er udstyret med "kinesiske" træmøbler.

I 1802 blev en parasol med en ottekantet bænk omkring placeret nord for lysthuset samt kinesisk bro som adgang til øen.

Fakta:

Frederiksberg Runddel 1, 2000 Frederiksberg,

BBR-nummer: -

Fredningsstatus: Fredet

Opførelsesår: ca. 1801

Stilart: Andet

Arkitekt: A. J. Kirkerup /N. A. Abildgaard

Bebygget areal: - m2

Ejendomsnummer: 311

BYGNINGSHISTORIE

Den ene af de fire øer, der opstod i Frederiksberg Have ved anlæggelsen af havens kanal (1798), blev efter kronprins Frederiks ønske "kinesisk". Et kinesisk hus var dengang et typisk element i en romantisk landskabshave. Hofarkitekten Andreas Kirkerup fik til opgave at tegne og opføre en kinesisk bro og et kinesisk lysthus til øen. En sidste projektændring skete vedr. lysthuset, da gravearbejdet ved kanalen blev genoptaget i foråret 1800. Kirkerup, der også var hofmørmester, stod selv for opførelsen.

Det er fastslået, at lysthuset stod færdigt i 1801.

Den udvendige udførelse i 1801:

Slutregningerne beskriver entydigt husets fremtræden ved færdiggørelsen i 1801.

De fire drager blev strøget hvide, en del af hoved og krop forsvundet og derpå malet med forskellige kulører.

Den indvendige farvesætning i 1801:

I 1802 blev en sejldug spændt ud over gulvet; grundet, spartlet og strøget med forskellige farver som en kinesiske måtte. Der blev leveret indvendige skodder til afdækning om vinteren.

Det viste sig snart, at selve øen, der var skabt som opfyldt grund, endnu ikke havde sat sig, så bygningen måtte underkastes en ret omfattende reparation i løbet af sommeren 1803.

Efter englændernes bombardement af København i 1807 med bivakering og raseren i haven blev det nødvendigt med istandsættelser, og lysthuset blev opmalet i 1809.

I 1822 blev gennemført en opmaling, hvorunder taget atter blev malet i skælmønster på gul bundfarve.

I 1850-erne sker en istandsættelse af bygningen, hvor "a la Grec"- træpanelet og de øvrige dekorationer i Salen blev fjernet, og alle tre værelser fik en ny malet ornamentik.

I 1890 sker en hovedrestaurering af lysthuset, hvor bygningen får ny tagbeklædning, zink og skifer. Store dele af bagvæggens brædebeklædning fornyes. Formentlig er det ved denne lejlighed, at det oprindelige tagudhæng afkortes bagtil ved begge gavlhjørner. Indvendigt sker der en opmaling af det eksisterende interiør.

Restaureringen 1982-90:

Tidslinje:

1797- 1804	Omlægning af Frederiksberg Have til romantisk have.
1801	Opførelse af Det Kinesiske Lysthus
1802	Oprettelse af bygningen efter større sætninger
1807	Englændernes indkvartering i Frederiksberg Have
1809	Omfattende malerarbejder
1822	Fornyelse af broen samt malermæssig renovering af lysthuset
1850	Istandsættelse og nydekoration af Det Kinesiske Lysthus
1865	Renovering af broen
1890	Hovedistandsættelse
1922	Fornyelse af broen
1938	Renovering af dokorationsfelter i facaden
1942	Reparation af lofter efter vandskade
1973	Fredning af lysthuset
1982-90	Restaurering af det Kinesiske anlæg
1993	Opdagelse af de originale tegninger fra Det Kinesiske Lysthus' opførelse
2005	Programoplæg, Hvidt & Mølgaard A/S
2008	Det Kinesiske Lysthus, Bygningshistorien 1797-1803, Hanne Raabyemagle, 2008
2010	Det Kinesiske Lysthus, Bygningshistorie 1802-2009, Lene Gerd Larsen, 2010

I årene 1982-90 gennemføres en omfattende udvendig istandsættelse af lysthuset. De to drager på taget er skåret i fyrretræ; de fik en gennemgribende istandsættelse. Indvendigt skete kun få istandsættelser, bl.a. blev trappen til loftet repareret, og gulvet i Tekøkkenet som følge deraf omlagt.

Kort forskningshistorie

Indtil det for få år siden lykkedes kunsthistorikeren Hanne Raabyemagle at fremdrage de oprindelige håndværkerregninger fra lysthusets opførelse – offentliggjort i *Architectura* 31, 2009 – gik forskerne ud fra, at de var gået tabt, og at regningerne fra en opmaling i 1809 var de ældste primærkilder. Der herskede derfor både usikkerhed om, hvornår huset var færdigbygget, og om den oprindelige farvesætning. Forskere som Frederik Weilbach, Eiler Nystrøm, Else Glahn og Claus M. Smidt har bidraget med forskellige bud, hvor der især har der været forskellige opfattelser af tagets oprindelige bemaling.

Man er som regel gået ud fra, at opmalingen i 1809, henset til rigets daværende økonomiske situation, nok blot var en opfriskning af de eksisterende farver. Med Hanne Raabyemagles arkivfund – kombineret med Lene Larsen grundige farvearkæologiske undersøgelser - er der skabt fuld klarhed om lysthusets færdiggørelse, konstruktion og oprindelige udseende.

Abildgaards dekorationsmalerier

Det er uimodsigeligt Kirkerup, der har tegnet lysthuset. Konceptet er hans, men kunsthistorikeren Hanne Raabyemagles forskning har afdækket, at tidens førende kunstnerpersonlighed, maleren, professor Nicolai Abildgaard, overvågede og færdiggjorde byggeriet. Han hævdede det artistiske niveau betydeligt.

Flere håndværkerregninger refererer til krav fra professor Abildgaard, og han forestod både den udvendige og indvendige farvesætning og de indvendige vægdekorationer, der bestod af kinamotiver og kinesiske skrifttegn. Desuden tegnede han den fint mønsterlagte flisebelægning på verandaen omkring huset. Der er tale om ottekantede hvide marmorfliser, som er lagt med små kvadratiske gråblå fliser i hjørnerne. De stammede fra Christian VII's Palæ på Amalienborg, hvor de havde ligget ved endepartierne, foran buffeterne, i Taffelsalen.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Ved at krydse den anlagte kanal over den Kinesiske Bro til Kineserøen ankommer man til den Kinesiske Pavillon. Den besøgende bringes ved ankomsten til Kineserøen i en særlig beskyttet stemning. Stien snor sig gennem beplantning af eksotiske arter som bambus, rododendron og azalea, som hermed danner optakt til lysthusets forplads, kantet med et hegn i samme stil som huset. Pavillonen er et særsyn. Den fremstår med et stærkt og fremmed formsprog, med et anderledes farvevalg og en farvesammensætning, som er helt usædvanligt for bygninger i Danmark.

Øen er disponeret med et åbent midterparti, hvor havens hovedakse krydser øen. Øen er indrettet med en slynget sti klippet i græsset og eksotiske træer og buske. Den besøgende ledes rundt og kan fra stien få kig til andre scenerier i haven, og se tilbage på lysthuset fra vinkler, hvor huset tager sig særligt ud i kompositionen med den omgivende beplantning. Bag huset findes en tæt plantning af nåletræer, taks og thuja, der skærmer den kedelige bagside af bygningen, og som samtidig hindrer indkig fra dele af haven (f.eks køkkenhavebroen), hvorfra bygningen ikke præsenterer sig optimalt.

Det Kinesiske Lysthus' miljømæssige værdi knytter sig uløseligt til den romantiske have, som et af de væsentligste elementer i denne. Derudover er indretning af hele øen, med lysthuset som sit absolutte centrum, indrettet og orkestreret som et sceneri, hvor bygværk, beplantning og stier indgår i en komplet komposition.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Den Kinesiske Pavillon i Frederiksberg Have er et unikt eksempel på kineserier på dansk.

I den romantiske have er strøet om sig med passende distance forskellige landskabelige stemningstyper, meget forskellige bygningslementer lige fra et græsk tempel til eremithytten, fra den kolde hengemte kildegrotte til den gølge klippe - alt skal bringe beskuer i en særlig stemning gennem sin tur i haven. Her spiller kineserierne deres egen særlige rolle.

Kineserier har været vigtigt element gennem den vestlige arkitekturhistorie; fra renæssance igennem barokken til rokokoen – og her i Frederiksberg Have som element i den romantiske have. Opførelsen af et kinesisk rum eller bygning skal fremelske et billede af det asiatiske/orientalske og viser, at personen, der står bag, har kendskab og en horisont, der går ud over det, vi kender i vesten. Kineserierne skal minde os om et anderledes og uvist sted derude. Det er et idealiseret sted, hvor håndværk og kunsthåndværk fremstår med forfinet og spinkel detaljering, der er uvant set med vestlige øjne. Gennem malerkunsten, udsmykningen af væggen og averteringen understøttes billedet af en forfinet og ukompliceret tilværelse "derude" – øst på. Det orientalske fascinerer som en gammel kultur med dybt kendskab til videnskab, matematik og medicin, men også med kunsthåndværk som tapeter, dekorationer på møbler, porcelæn, fajance, tekstiler samt havekunst – og fyrværkeri.

ARKITEKTONISK VÆRDI

- Lokalt er Det Kinesiske Lysthus et af de væsentligste elementer Frederiksberg Have og dennes historie. Lysthuset er beliggende midt i haven, og kan udvalgte steder (point de vue) ses tydeligt langt fra. Dermed understøtter bygværket markant oplevelsen af den romantiske have. Det Kinesiske Lysthus tilbagetrasket på sin ø men henvender sig via akserne til de 2 andre markante elementer i haven, Frederiksberg Slot og Apistempleet.
- Nationalt er Det Kinesiske Lysthus et unikt eksempel på kineserier på dansk. Det er et hovedværk og samtidig et af de få overlevende danske lysthuse, skabt af to danske kunstnere, Abildgaard og Kirkerup. Det Kinesiske Lysthus har to panderter, et beliggende ved Brede Værk, der oprindeligt er fra Dronninggaard ved Furesø, og et i Liselund Have. I den forbindelse er lysthuset i Frederiksberg Have det største og væsentligste i kraft af sin størrelse, detaljerigdom og fine udsmykning.
- Internationalt har Det Kinesiske Lysthus stor betydning da det originalt eksempel for populariteten af kinesiske bygninger i Europa tegnet med udgangspunkt i plancher fra den engelske arkitekt William Chambers's bog *Designs of Chinese Buildings*, udgivet i 1757. Denne bog har været en hjælp for adskillige arkitekter i Europa, der havde fået stillet opgaven at tegne en kinesisk pavillon; særligt da den romantiske have blev moderne. Da datidens arkitekter næppe havde været i Kina, hvilket Chambers havde i sine unge dage blev Chambers bog en uvurderlig støtte i designet af de kommende kinesiske pavilloner. Overalt i Europa vil man finde kinesiske pavilloner med udgangspunkt i Chambers bog. Der meget tydelige beviser på at udformningen af Den Kinesiske Lysthus stammer fra Chambers bog. Det Kinesiske Lysthus har mange

paralleller i Europa – et tydeligt beslægtet lysthus er Maison Chinoise på Desert de Retz, en ”jardin anglo – chinoise” nær Chambourcy (ved Paris), der blev opført i 1770'erne og 1780'erne, men som ikke eksisterer i dag.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

Det Kinesiske Lysthus er som et hovedværk i sin genre og i sin helhed bevaringsværdig. Materialevalg, udsmykningen og deltafjering på bygningens hovedfacade og to gavle er af høj kvalitet, og det er derfor svært at pege på enkelte elementer som særligt bevaringsværdige. Bygningens bagfacade understreger ”kulissefunktionen” men er ikke i samme grad bevaringsværdig.

Skal enkelte elementer peges ud som særligt bevaringsværdige kan følges nævnes:

- Abildsgårds dekorationsfelter med fuglemotiver mm. (53 stk.)
- Nuværende indvendige udsmykninger samt spor fra Abildsgårds oprindelige udsmykninger
- Vindues sprossernes ornamentale inddeling, der viser datidens opfattelse af typisk kinesisk.
- Rækken af kannelerede træ søjler
- Kolonnadens gulv i Ølandsfliser, der stammer fra Christians VII's palæes spisesal, nedtaget i 1797 pga. af rådkader.
- Det karakteristiske vulsttag, der sammen med treillagen (”rækværket”) på toppen af bygningen illuderer en kinesisk bygning.
- Tidligere udførte farveafdækninger og afdækninger af Abildgaard oprindelige vægudsmykninger.
- Bygningens farvesætning og ornamentering udgør en meget væsentlig del af dens karakter herunder det koloristiske perspektiv som virkemiddel til at skabe et udtryk af lethed og transparens.
- Tidligere udførte farveafdækninger og afdækninger af Abildgaard oprindelige vægudsmykninger.

ANBEFALINGER

Den seneste istandsættelse blev udført i 1980'erne, og i dag viser det gamle klenodie tydeligt tegn på forfald. En skrøbelig træbygning som denne viser tegn på forfald efter så lang tid uden vedligeholdelse. Bygningens indvendige og udvendige udsmykning er i dag i meget dårlig stand. Opstigende grundfugt og sætningsrevner beskadiger bygningen. Malede flader fremstår i dag afbleget og delvist afskallede med fugtskader.

Det anbefales at der snarest iværksættes et restaureringsprojekt af bygningen og dets fine udsmykninger. Restaureringsprojektet bør tage udgangspunkt i de mange og grundige redegørelser, der er lavet tidligere:

- Det Kinesiske Lysthus, Bygningshistorien 1797-1803, Hanne Raabyemagle , 2008
- Det Kinesiske Lysthus, Bygningshistorie 1802-2009, Lene Gerd Larsen , 2010
- Restaurering af Det Kinesiske Lysthus, er programoplæg, København 2005, Hvidt & Mølgaard A/S

C. APISTEMPLET

BYGNINGSBESKRIVELSE

Templet har seks frisøjler i en søjlefront, der bærer et entablatur og en trekantfronton. Til forskel fra de antikke græske templer, hvor ydermurene var af natursten, blev Apistemplet muret op i gule teglsten, hvad der placerer det i den romerske antik. Det understreges yderligere af søjlekapitælerne, der er i den romerske kompositte orden. Væggene omfatter kun ét rum, cellaen, og sidevæggene har vanger, såkaldte anter, der er ført halvt frem mod søjlefronten og afsluttet med hjørnepilastre. Imellem anterne er igen placeret en søjlerække, med fire frisøjler. Materialerne kom delvis fra Amalienborg.

Til templet genbruges otte søjler af norsk gjellebækmarmor fra Amalienborg, der var blevet til overs, da Vestibulen i Christian VII's Palæ blev nedlagt i 1796 for at skaffe mere plads til kongehusets hofstat. Der skulle bruges ti søjler, så overhofmarskal Hauch fik skaffet materialer til yderligere to søjleskafter fra Frederikskirkens byggeplads, der blev brugt som oplagsplads. De blev samlet af to søjletromler, hvor Amalienborg-søjlerne var monolitter. Søjlekapitælerne fra Vestibulen var skåret i træ, så man fik i stedet marmorkapitæler fra det kongelige depot på Materialgården, godt nok lidt for store til søjleskafterne, men det var acceptabelt. Færdige pilastre og søjlebaser var også fra Amalienborgs overskudslager. Anternes hjørnepilastre fik kapitæler af gotlandsk sandsten, hvor frisøjlernes kapitæler er af italiensk marmor, antagelig købt af Frederik IV. i Livorno under hans anden italiensrejse. Billedhuggeren Nicolaj Dajon forestod billedhuggerarbejdet og opgaven med at tilpasse kapitælerne til søjlerne. Frisøjlerne står på fodstykker af norsk marmor. Den sydlige gavl, mod Zoo, har hjørnepilastre som pendant til anterne. Her var kapitælerne skåret i træ og formentlig de oprindelige fra Nicolai Eigtveds Vestibule i Christian VII's Palæ, men de eksisterer ikke længere.

Det lave sadeltag blev belagt med fortinnede engelske blikplader, der efter nogen tid blev oliemalet. Søjlefrontens tympanon er udsmykket med en kraftig tyr i højt relief, fra begyndelsen udført i stuk, men i dag er den i sandsten. Forbilledet for tyremotivet findes i en antik gemme i Cabinet des medallies i Paris, hvor Abildgaard kan have set det under sin studierejse. Det var også afbildet i et stikværk af Philipp de Stosch, *Pierres anthiques gravées*, Amsterdam 1724, som Abildgaard havde i sit bibliotek. Vedbendranken om tyrens bug angiver, at den er viet som offer til Bacchus. Den kraftige tyreskikkelse drager blikket opad og minimerer derved virkningen af de lidt for svære kapitæler. Tympanonfeltet er omrammet af en savsnitsgesims og konsoller, der som hele tympanonfeltet er i sandsten. Det hviler på entablaturet, der løber rundt om bygningens tre sider og består af en tredelt arkitrav og en bukraniefrise (skeletterede tyrekranier), forbundet med guirlander og udført i stuk. Bukranie-motivet har forbillede i Rundtemplet i Tivoli, som Abildgaard formentlig har set under sit italiensophold. Muren imellem anterne blev pudset og oliemalet marmoreret i kvadernønster, mens de tre øvrige mure stod i blank mur med fremspringende fuger. Der er kasseteret loft i portikoen. Indgangsdøren bag søjlerne er en af Abildgaard yndet type med bredt ramtræ og små fyldinger. Marmoret om fløjddøren fik man også fra Christian VII's Palæ. Over døren blev anbragt et rektangulært, to alen bredt vindue. Cellaen er kvadratisk, ca. 9½ x 9½ alen, og overdækket med tøndehvælvet loft, endnu et stiltræk, der placerer templet i den romerske antik. Loftet blev illusionsmalet i kassettemønster, væggene pudsede og limfarvemalede i kvadernønster. Gulvet var bræddegulv på bjælkelag. Rummet blev, foruden af vinduet over døren, oplyst af et fem alen bredt lunettevindue i bagvæggens øverste del, begge oprindeligt med farvet glas. Under begge vinduer profilerede led i bornholmsk sandsten. Soklen på tre sider, stylobatet og hele det femtrins trappeanlæg blev udført i bornholmsk sandsten.

Fakta:

Frederiksberg Runddel 1, 2000

Frederiksberg

BBR-nummer: -

Fredningsstatus: Fredet

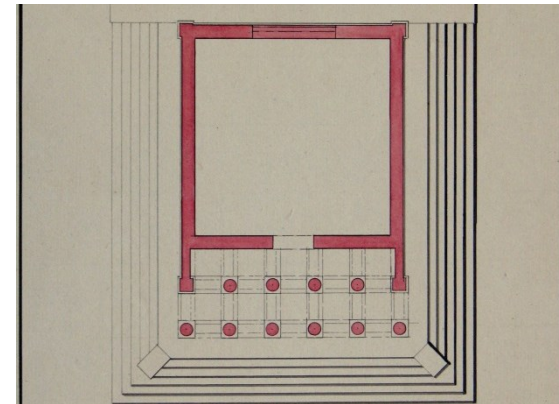
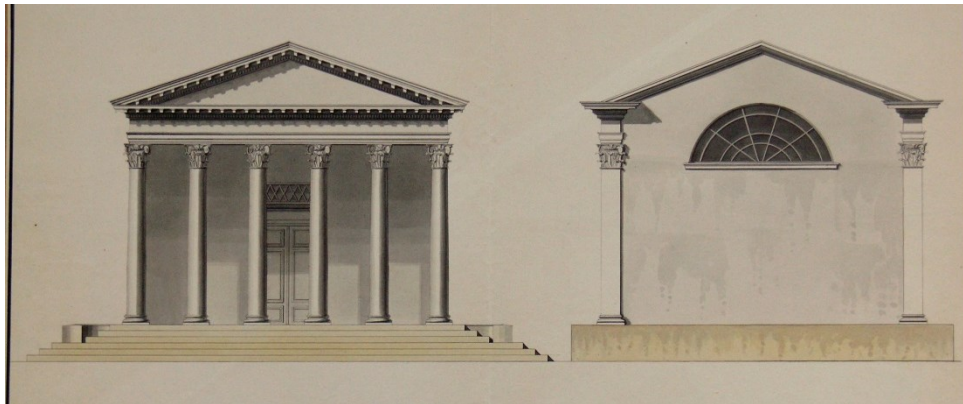
Opførelsesår: 1804

Stilart: Klassicisme

Arkitekt: Nicolai Abildgaard

Bebygget areal: -

Ejendomsnummer: 311



BYGNINGSHISTORIE

Det lille romerske tempel på toppen af Tempelbakken i Frederiksberg Have, vest for slottet, er et af de elementer, der blev skabt ved havens omlægning fra barokhave til romantisk have. Det blev tegnet af maleren, professor Nicolai Abildgaard, tidens største autoritet i kunstneriske anliggender, som også tegnede Schweizerhuset og en del af Det Kinesiske Lysthus. Forbilledet for templet var den antikke græske tempeltype *prostylos*. Abildgaard brugte altid en faguddannet arkitekt til hjælp ved byggerier, og i Frederiksberg Have benyttede han den senere hofbygmester Christian Bernhard Hornbech, som fik overdraget approberet tegning og overslag i oktober 1802.

Arbejdsprocessen blev påbegyndt i 1802, men skred kun langsomt frem pga. forskellige forsinkelser. Fundamenterne sank, så der måtte nedrammes pæle med slyngværk under dem. Abildgaard var utilfreds med den første, høje tagrejsning, så taget måtte lægges om til den nuværende lave taghældning på ca. 20 grader, jvnfr. Hofkasseregnskaberne. Da templet stod færdigt i 1804, regnede man havens omlægning til romantisk have for afsluttet. Templet blev anset som højdepunktet i havens udsmykning, den lærde Abildgaards mesterværk. Det blev i begyndelsen betegnet *Morgentempel*, lidt senere *Isistempelet* for sidenhen at blive til *Apistempelet*. Navnet Apis refererer til en gud med tyrehoved i den ægyptiske mytologi, men tyren i tympanonfeltet er en bacchustyr med en helt anden betydning. Det er altså ikke gavltieren, der refereres til i navnet, men måske kan det forbindes med tyrehovederne i bukraniefrisen.

Angiveligt blev trappeanlægget ombygget i 1854, hvorefter der kun var fire trin. I 1873 blev Apistempelet afgivet til Zoologisk Have som hovedindgang. I den forbindelse blev der etableret en dør og to vinduer i sydgavlen. Døren fik indvendigt gerichter og fordækning i barokkens stil, med brudt fronton. I rummet blev opsat kakkellovn og en skorsten blev etableret. I 1922 skete en hovedrestaurering, hvorfra det nuværende tympanon med tyrerelieffet og gesimsen stammer. Måske blev kassetelloftet i portikoen fornyet ved denne lejlighed. Tøndehvælvsloftets illusionsmaling blev retoucheret omkring 1982 af konservator Arne Bech for malerfirmaet Hilmar Rasmussen. Det er formentlig ved den lejlighed, at der blev lagt nyt zinktag, ligesom kakkellovnen og skorstenen blev fjernet. Zoo fraskrev sig brugsretten til templet i 1993 og tilbagegav det til Slots- og Ejendomsstyrelsen, der året efter foretog en interimistisk indvendig istandsættelse. Gulvet, der var råddent, havde flere lag kunststofbelægninger oven på brædderne og havde et hul

på ca. en m² i det sydøstlige hjørne, blev fjernet og erstattet med et midlertidigt pladegulv. Døren i bagvæggen blev blændet med en pladeafdækning. Væggene blev malet med gul limfarve, loftet blev afvasket. Senere på året 1994 skete en særåbning af templet med en mindre udstilling af Nicolai Abildgaards arbejder i haven som led i den første Golden Days Festival. I 1997 var begge trækapitæler på sydsiden faldet ned. De blev i første omgang taget i forvaring, men er siden gået tabt.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Som de øvrige bygværker i den romantiske have, indgår templet i et sceneri, dannet af beplantning, stier, vand - og særligt for Apistemplet også havens terræn. Langt størstedelen af haven er placeret i et lavtliggende område, og kompositionen af scenerierne skabes primært af stier, vand og beplantning. Apistemplet ligger imidlertid højt i haven og som et andet Parthenon.

Templet danner det sydlige point de vue i tempelaksen mellem Det Kinesiske Lysthus og Apistemplet. På tempelplænen rammer beplantningen oplevelsen ind, og leder blikket mod templet, der syner væsentligt større, end det rent faktisk er.

Ankomsten til templet sker via Zoogangen fra slotspladsen, mens det alene er øjet, der kan se hele templet i den samlede, sceneriske komposition. Beplantningen omkring templet er faldet fra hinanden, og i dag savnes store træer til at skærme for indkig til Zoologisk have, der ligger umiddelbart bag templet.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Apistemplet et unikt eksempel på et typisk klassicistisk bygningsværk med karakteristiske klassiske græsk/romerske bygningselementer. Bygningen er et idealiseret billede af det græsk/romerske tempel og indgår i Frederiksberg Have som et af de mest markante bygninger.

Frederiksberg Have er et af de væsentligste og vigtigste eksempler på den romantiske have i Danmark og her yder Apistemplet et vigtigt bidrag. Det antikke element i de romantiske haver er uundværligt. Det græsk/romerske formsprog repræsenterer for det europæiske formsprog. Særligt i den romantiske have det antikke tempel et symbol på mennesket i centrum baseret på demokrati, filosofiske og politiske ideer.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Templet er et mesterstykke opbygget efter den kompositte orden (en blanding af den joniske og den korintiske orden) med sine spinkle træk. Søjlerne har entasis, stor på base men har dog ikke kannelurer (lodrette riller) som der normalt er i den orden, hvilket nok skyldes at søjlerne kommer fra en anden sammenhæng i Christian VII's Palæ. Søjlerne er placeret med længere afstand end i korintiske orden. Bygningen frem står dog velproportioneret med tydelige referencer til Parthenon, templet på Athens Akropolis. Templet er, som Parthenon, bygget på en forhøjning på jorden og helt klassisk med trin til alle sider (ikke bagsiden).

Templet har tydeligt en forside og en bagside præcis som de romerske templer gerne havde (og den typiske kulissevirkning som var kendetegnende for bygninger i den romantiske have). Bygningsværket viser tydeligt, at arkitekten Abildgaard må have haft indgående kendskab til Paladios grundregler for proportionering med egen fortolkning på stedet. Tøndehvælvsloftet med dets illusionsmaling, trompe l'oeil, som kassetter tegnet med perspektivisk virkning understreger - sammen tidligere tiders malede sandstenskvadre, tempelvirkningen.

Apistempet er af høj arkitektonisk værdi og et fornemt eksempel på klassicistisk arkitektur og et af de fineste eksempler på ”installationer” i Frederiksberg have.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

Apistempet er, som Det Kinesiske Lysthus, et hovedværk i sin genre og i sin helhed bevaringsværdigt. Materialevalg, udsmykningen og detaljering på bygningens hovedfacade er af høj kvalitet, og det er derfor svært at pege enkelte elementer ud som særligt bevaringsværdige.

Skal enkelte elementer peges ud som særligt bevaringsværdige kan følges nævnes:

Eksteriør:

- Gavltyren
- Tyrehovederne i bukraniefrisen med drueklasserne
- De oprindelige søjler fra Amalienborg med tilhørende kapitæler
- Kassetloftet i portikoen
- Gesimsens tandsnit-udsmykning
- Den typisk klassicistiske dør
- Dørindfatninger i norsk marmor

Interiør:

- Tøndehvelvsloftet med dets illusionsmaling
- De 2 spejle med marmorede rammer med tilhørende konsolbaser og bagplader

Skal enkelte elementer peges ud som ikke særligt bevaringsværdige kan følges nævnes:

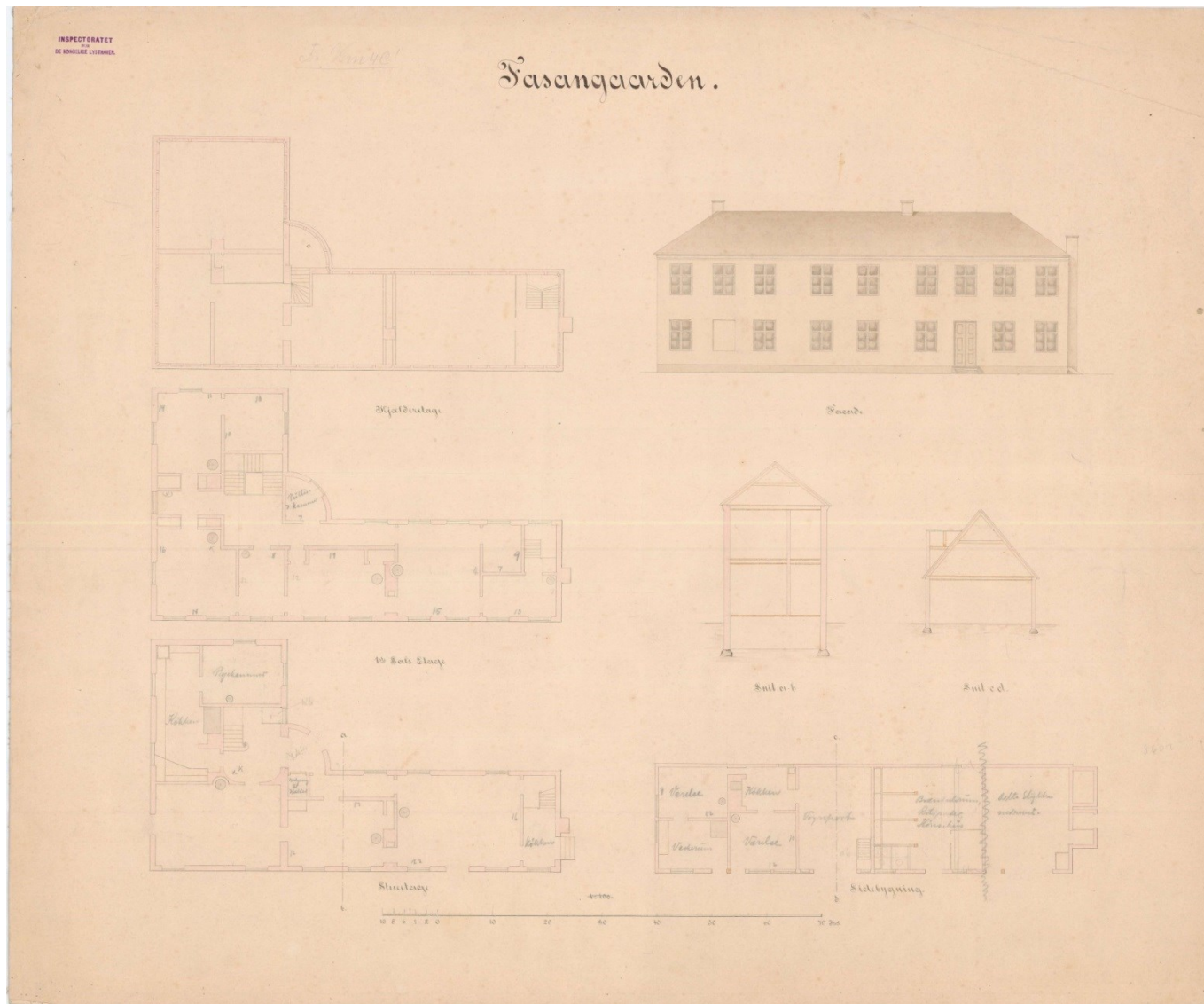
- Bagsidens dør
- Gulvet inde i templet

ANBEFALINGER

Det anbefales, at der snarest iværksættes et restaureringsprojekt af bygningen og dets fine udsmykninger. Restaureringsprojektet bør tage udgangspunkt i de mange og grundige redegørelser, der er lavet tidligere:

- Apistempet i Frederiksberg Have, Opførelseshistorien Hanne Raabyemagle , 2008
- Apistempet i Frederiksberg Have , Farvearkæologisk undersøgelse, Bevaringsafdelingen, Nationalmuseet 2006,
- Hvidt & Mølgaard, *Restaurering af Apistempet – et programoplæg*, Kbh. 2005
- Tilstandsrapport, konserveringsprogram, december 2006 Akantus.

D. FASANGÅRDEN



BYGNINGSBESKRIVELSE

Fasangården er beliggende i den vestlige ende af Frederiksberg Have, nær ved Schweitzerhuset og indgangen til haven ved Søndre Fasanvej.

Fasangården er L-formet, fuldmuret og gulkalket med jernvitriolkalk. Murene er 1 ½ stens mur. Fundamentet i den gamle del er fortrinsvis kampesten, men den nyere er i mursten. Soklen er tjæret.

Hoveddøren sidder i et buet indgangsparti og er, som døren i nordgavlen, malet i mørkegrøn farve. Begge døre har et opsproset overvindue. De øvrige døre og vinduer er hvidmalede. Vinduerne er krydspostvinduer med to ruder i de underste rammer og én rude i de øverste. Ved stueetagens vinduer er der stabler til skodder.

Huset er afsluttet med en gesims og har tagrender og nedløb i zink. Taget er af sortglaseret vingetagsten med nogle få tagvinduer. Taget over det buede indgangsparti er dækket med zinkplader. Huset har 3 skorstenspiber, en på hovedfløjen og to på sidebygningen.

Bygningen er på 2 etager, der er indrettet til beboelse. Der findes desuden uudnyttet tagrum og kælder. Taget er glaserede tegl. Grundeareal for boligen er ca. 191 m², og der er BBR 382 m² beboelse.

Til Fasangården hører der en udhuslængen er formentligt bygget i 1737. Bygningen er et bindingsværkshus, som ligger lige over for Fasangården. Rummet mellem disse to bygninger udgør en gårdsplads, med belægning i knoldebro med render til afløb. Bygningen er opført af bindingsværk med røde vingetagsten. Facaden er gulkalket med jernvitriol over "stok og sten" (både træværk og murtavl). Huset har zinktagrender og nedløb samt skråbrædt på gesims. Midt på huset er der en høgabskvist. Bygningen har én skorsten.

Både hovedhus og udhuslænge er fredet efter bygningsfredningsloven i 1973.

BYGNINGSHISTORIE

Fasangården blev anlagt omkring år 1682 som bolig til fasanmesteren, der var ansat til at opdrætte fasaner. I 1723-24 blev bygget et nyt hus efter tegninger af Johan Cornelius Krieger. Da Kriegers hus stod færdigt, ansøgte daværende fasanmester Winter om lov til at udskænke øl. Fasaneriet blev nedlagt 1. juli 1785, men enken efter fasanmesteren blev boende og drev gæstgiveri.

I 1798-1802, da Frederiksberg Have blev omlagt til romantisk anlæg, ønskede Overhofmarskal Hauch og slotsgartner Petersen at rive den lille Fasangård ned, så arealet kunne inddrages i den nye slotshave. De inddrog den omkringliggende jord, hvor der havde været nyttehøve. Imidlertid flyttede kronprins Frederiks sekretær, Peter Carl Jessen, ind på Fasangården, og han foranstaltede istandsættelse frem for nedrivning. I 1813 fik Jessen tilladelse til at udvide fasangården med den lange fløj, tegnet af Johan Boye Junge Magens. I 1827 foranstaltede Jessen endnu en udvidelse, da der blev bygget en etage på hele gården samt den kvartcylindriske hjørnebygning, tegnet af Jørgen Hansen-Koch.

Fakta:

Søndre Fasanvej 73, 2000 Frederiksberg

BBR-nummer: 118929

Fredningsstatus: Fredet

Opførelsesår: ca. 1724/1827

Stilart: Andet

Arkitekt: Flere

Bebygget areal: 382 m² – udhus: 115 m²

Ejendomsnummer: 311



I 1842 fik Adam Oehlenschläger tilbudt Fasangården som sommerbolig, og indtil sin død i 1850 boede han på gården fra først i maj til sidst i september. Hans Christian Ørsted fik herefter tilbudt Fasangården som æresbolig, men han døde uden at have været der. Fra 1851 blev Fasangården beboet af skiftende familier, der benyttede gården hele året, selvom nogle værelser skal have været så kolde, at de ikke kunne anvendes, og der konsekvent stod vand i kælderens. I 1907 flyttede familien Høgsbro ind, da læge Olav Høgsbro overtog lejemålet. Dennes søn, Erling Høgsbro, overtog lejemålet i 1962, og den nuværende beboer, Kirsten-Elizabeth Høgsbro, giftede sig ind i familien i 1961.

Udhuslængen (formentligt bygget i 1737) har gennem tiderne fungeret som værtshus, tyende bolig, retirede og stald.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Ankomsten til Fasangården sker ad Hovedgangen, fra indgangen mod Søndre Fasanvej. Grunden om bygningerne er heget, og beplantningen er tæt, så det er alene gennem indkørslen, at publikum får et indblik til Fasangården.

Fordi Fasangården arkitektonisk og anvendelsesmæssigt er ude af kontekst med resten af haven, er beplantningen langs heget værdifuld. Fra haven opleves Fasangården som lukket og utilgængelig, som en ø man skal udenom. Fra Fasangården opleves det i stedet som en oase, formmæssigt ulig resten af haven, men stille og et helle mellem de mange oplevelsesrum. Gårdrummet mellem bygningerne opleves autentisk for perioden, hvor Fasangården er anlagt, og samspillet mellem bygninger og gårdrummet med belægninger er fint.

KULTURHISTORISK VÆRDI OG ARKITEKTONISK VÆRDI

Fasangårdens funktion som egentlig fasangård med bolig for fasanmesteren og huse til opdræt af fasaner kan ikke ses i dag. Fasaneriet blev nedlagt 1785. Kun udhuslængen afslører en fortid som brugsbygning med høgab til et høloft.

Da den Kongelige Hofbygmester Hansen-Koch afsluttede ombygningen af Fasangården (1828) som vi i store træk kender den i dag, stor den som et fint og intakt eksempel på et klassicistisk bygværk. Interiøret i bygningen er et fornemt eksempel på, hvordan det bedre borgerskab har boet på denne tid. I 1839 får Adam Oehlenschläger stillet Fasangården til rådighed som sommerresidens og 1850 istandsættes flere rum til H. C. Ørsteds indflytning (som dog ikke nåede at flytte ind i bygningen før sin død). Meget få ændringer er sket siden, og Fasangården giver et præcist billede af den klassiske

bolig med rumfordeling, udsmykninger som kanelerede pilaster, stuk, rosssetter, fyldningsdøre, brystningspaneler, træprofiler mm. Rummene er udstykket med standard ornamentik fra 1828.

Kælderetagen har tydelige spor efter det oprindelige Kriegers hus fra 1723, og sandsynligvis fremstår originale felter fra det første hus fra 1682.

Hovedfløjen fremstår som Koch-Hansens stueplan fra 1828, og præsenterer dermed den oprindelig plan fra før ombygningen. Sidefløjen er ændret til mere regulære rum, og et udvidet trapperum med en treløbstrappe i stedet for den oprindelige 2-løbstrappe, der må have været stejl. 1. sal er i hovedtræk uændret siden 1828. Et enkelt retirede- og garderoberum er omdannet til almindeligt brugsrum.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

Fasangården opleves som et originalt klassicistisk bygningsværk, hvor der ikke er gennemført større ændringer siden 1828. Det er på denne baggrund vanskeligt at fremhæve enkeltelementer frem for andre. Tag og facader på begge huse er autentiske og bør blot istandsættes med samme metoder og materialer som de opført med. Interiøret i hovedhuset er ligeledes autentisk og bevaringsværdigt. Interiøret i staldbygningen er fint udført, men af nyere dato og understøtter ikke bygningens autenticitet.

Skal enkelte elementer peges ud som særligt bevaringsværdige kan følges nævnes:

- Rummene 01 og 02 (den mindste længe) er fra Kriegers hus fra 1723, og muligvis genbrug fra det oprindelige Fasanhus.
- Stukarbejder, gesimser og rosetter
- Pilaster i kontor – 1.sal
- Kanelerede pilaster i stueetage
- Plankegulve
- Brystningspaneler
- Kogehjørne
- Fyldningsdøre og vinduer med tilhørende beslag og greb
- Stabler efter skodder i stueetagen

ANBEFALINGER

En gennemgribende restaurering af Fasangården er nødvendig for, at de væsentlige bevaringsværdier ikke forgår.

E. SCHWEITZERHUSET

BYGNINGSBESKRIVELSE

Schweitzerhuset er beliggende i den vestlige ende af Frederiksberg Have, nær indgangen til haven ved Søndre Fasanvej med udsigt over søen med Schweitzerøen. Bygningen er rektangulær med et karakteristisk saddeltag i strå med stort udhæng langs både facader og gavle. Stråtaget er afsluttet med traditionelle kragetæer. Bygningen har to skorstene og ikke-originale kviste, to mindre mod nord og én stor taskekvist mod syd.

Schweitzerhuset er opført som bindingsværk på muret sokkel. Udvendigt helt overpudset og gulkalket med jernvitriolkalk. Soklen er tjæret.

Indvendigt er der sket omfattende ændringer kun to originale Abildgaard-døre i nordvestlig værelse med gammelt messinggreb og små kvadratiske fyldninger er bibeholdt.

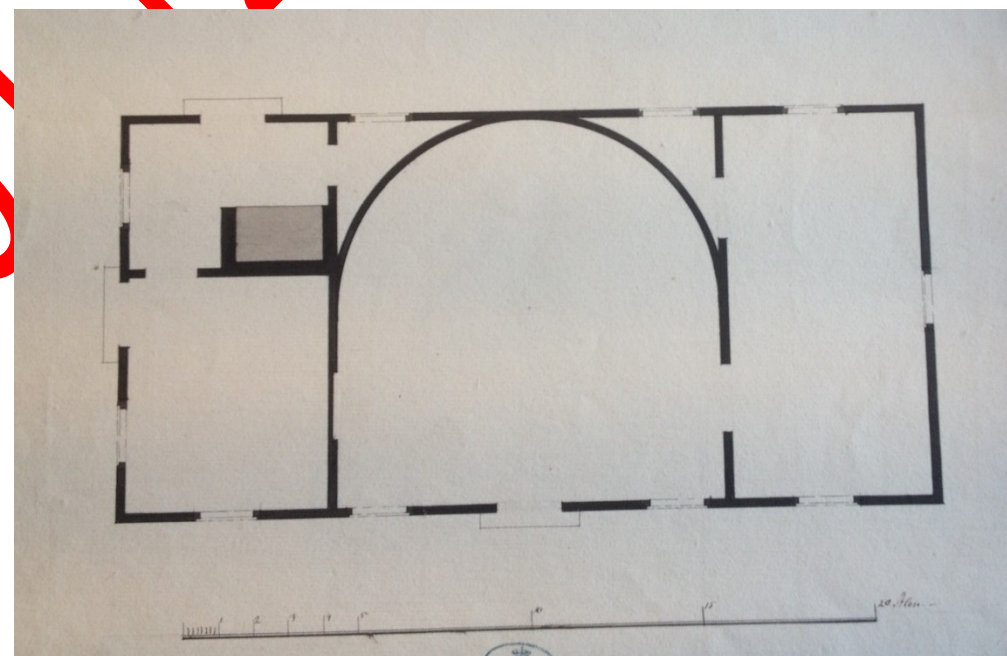
Til huset hører et ældre udhus af bindingsværk med synlige stolper, kalket over stok og sten med jernvitriol og stråtag som hovedbygningen.

BYGNINGSHISTORIE

I den romantiske have indgik en schweizisk bjerghytte, hvis topografien tillod det. Bjerghytterne skulle ligge højt, og vejen op til dem helst være farlig, eller i hvert fald besværlig. Fasanhavens indlemmelse i Frederiksberg Have muliggjorde en sådan bygning, da der i den sydlige del her var en bakke og en lille sø ved dens fod, der kunne gøre det ud for et alpelandskab. Som senere ved Apistemplet, blev tidens førende autoritet på kunstrådet, maleren Nicolai Abildgaard (1743-1809), bedt om at tegne huset. Abildgaard stod nogenlunde samtidig for Schweitzerhuset i Sorgenfri Slotshave, som dog var et langt mindre hus. Efter alt at dømme var den unge arkitekt Christian Hornbech (1772-1855) – senere hofbygmester – ligesom ved Apistemplet Abildgaards bygningskyndige medhjælp. Da Hornbech i 1803 rejste udenlands, fik han et gratiale af Hofkassen for det arbejde, han havde udført ved opførelsen af bygningerne i Frederiksberg Have.

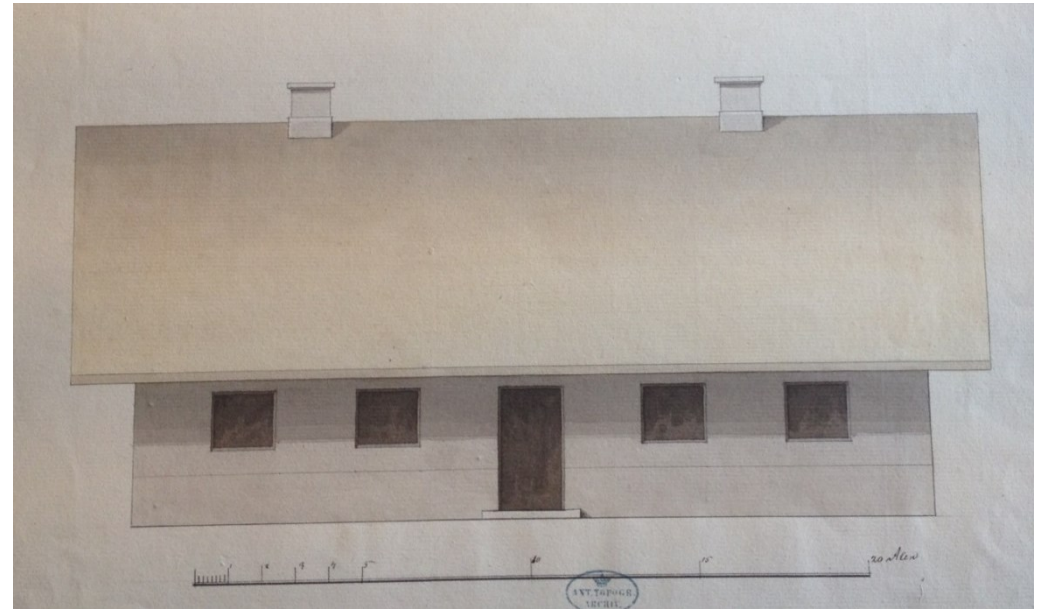
Fakta:

Søndre Fasanvej 75
 BBR-nummer: 221282
 Fredningsstatus: Fredet.
 Opførelsesår: 1801
 Stilart: Andet
 Arkitekt: Nicolai Abildgaard
 Behyggnet areal: 111 m²
 Ejendomsnummer: 311



Schweitzerhusenes fornemste kendetegn var et bredt udragende stråtag. Abildgaard tegnede et længehus, 12 x 24 alen, med 45 grader sadeltag med stort fremspring over langsider og gavle. Huset er opført i 1801 af bindingsværk på muret sokkel, udvendigt er det helt overpudset og gulkalket. De blyndfattede vinduer fik træskodder.

Det første forslag viste en overhvælvet oktogonal sal i husets ene ende, med nicher i de fire diagonale vægge og med Abildgaards typiske smalle fløjdøre med fem små kvadratiske fyldninger, men den løsning brød kronprinsen sig ikke om. Salen kom derefter til at ligge midt i huset. Den blev ikke ottekantet, men fik en halvrund grundplan, modsat havefacaden. Langs den buede væg stod en ligeledes buet bænk, 18 alen lang, med ti sirtsbetrukne hynder, og foran den et ovalt maghonibord med intarsia. Havefacaden fik en dobbelt glasdør, så den kongelige familie, efter taflet på slottet, kunne nyde kaffen med udsigt over den lille sø. Salens højde var fem alen til gesimsen, otte alen til loftets toppunkt. Ved siden af salen fik opsynsmanden et opholdsrum, efter tegninger og håndværkeroverslag at dømme også med hvælvet loft, men det er usikkert, om det blev udført. Rummet lå i den vestlige ende, med adgangsdoor i gavlen. I den østlige ende var der ligeledes yderdoor i gavlen og indenfor en gang og to rum, hvoraf det sydøstlige var køkkenet med komfur og skorsten. Abildgaardske smalle fløjdøre med kvadratiske fyldninger førte til begge rum. I tagrummet var der indrettet et værelse i østgavlen.



I 1894 blev husets indre helt ombygget, hvorved det/de buede loft(er) forsvandt. Formentlig blev de blyndfattede vinduer udskiftet ved samme lejlighed. Der blev atter bygget om i 1938, hvor de to tagkviste mod nord blev opsat. Kilderne melder intet om, hvorvidt det var ved denne lejlighed eller tidligere, at den store taskekvist i den sydlige tagflade blev monteret, og 1. sal indrettet med værelser, men mest sandsynligt skete det i 1938. I dag er Schweizerhuset tjenestebolig for havens slotsgartner, og huset er derfor indrettet som en hensigtsmæssig bolig for en familie. Flere af Abildgaards fyldningsdøre er bevaret. Yderdørene i gavlene er tilmuret, i stedet er indgangsdøren nu placeret midt i sydfacaden.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Schweitzerpartiet er et af havens primære scenerier, opbygget med en sø, selve bygværket og understreget af det dramatiske terræn, hvor huset er placeret. Ankomsten til dette sceneri sker ideelt via Hovedgangen, hvorfra man får den optimale oplevelse af den samlede komposition. Søens flade fremhæver terrænet, og bygværkets placering synes meget markant fra dette sted. Ankomst via senere tilkommet stiferløb langs zoologisk Have resulterer ikke i samme oplevelse.

Kompositionen om Schweizerhuset fremstår i dag som på Petersens plan for haven, bortset fra den nye sti.

Bag Schweizerhuset har været en tæt plantning med nåletræer, der understregede temaet (Læssøe-Langes gouache). Denne plantning er under genopbygning og essentiel for oplevelsen. Beplantningen langs Søndre Fasanvej indrammer sceneriet. Denne beplantning er væsentlig at fastholde.

KULTURHISTORISK VÆRDI og ARKITEKTONISK VÆRDI

Schweizerhuset er et simpelt stråttækket hus. Schweizerhusets væsentligste arkitektoniske værdi er bidraget til scenariet omkring Schweitzersøen som beskrevet under de miljømæssige værdier. Huset blev bygget som et lyst- og forfriskningshus. Stilen har ikke meget med Schweiz at gøre, men tidens sværmeri for bjergrige områder gjorde valget af navnet oplagt.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier ligger med en enkelt undtagelse (to indevendige døre) udelukkende i tag og fag, som stammer fra opførelsen i henholdsvis 1801 med dertil hørende detaljer i form bevarede hoveddøre, vinduer, vinduesskodder m.m.

I det indre ligger de bærende bevaringsværdier udelukkende i to sandsynligvis originale Abildgaard-døre med tilhørende indfatninger, der som det eneste er bevaret (dørene har været centralt placeret, men er nu rykket ud mod facaden i forbindelse med den nuværende indretning). De oprindelige skillevægge fra den oprindelige grundplan skal ligeledes respekteres.

Bygningens oprindelige materialeholdning skal respekteres. De to kviste er udført i forbindelse med udnyttelse af 1. salen og er ikke en del af de bærende bevaringsværdier.

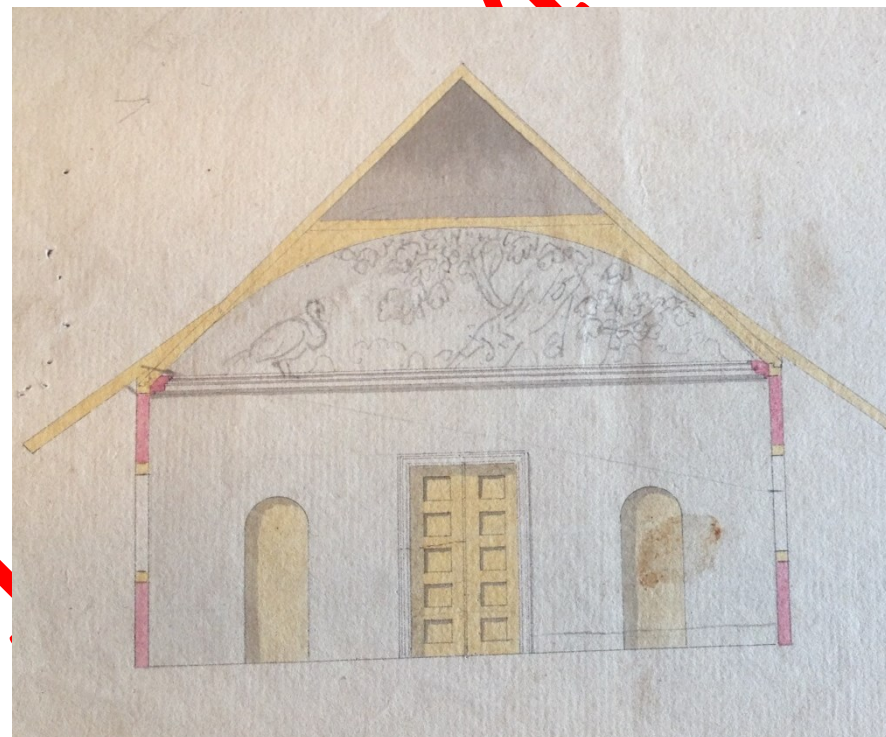
ANBEFALINGER

Det bør overvejes om Schweizerhuset ikke bør hvidkalkes ved næste større istandsættelse, da hvid sandsynligvis har været den oprindelige farve. Dette understøttes af Søren Læssøe Langes gouache med schweitzerhuset. Ligeledes har skodderne sandsynligvis været gule, hvilket en farvearkæologisk undersøgelse vil be- eller afkræfte.

F. TOILETBYGNINGEN

BYGNINGSBESKRIVELSE

Huset har røde tagsten på valmet tag, en skorsten og bukvist med zinkafdækning. Facader er opført i stil og farver som Prinsens Gård. Pudset gesims og facader med hvidkalkede felter i den gulkalkede facade.



Fakta:

Søndre Fasanvej 71
 BBR-nummer: -
 Fredningsstatus: -
 Opførelsesår: 1906-1935
 Stilart: Historicisme
 Arkitekt: Helge B. Møller/Thorvald Jørgensen
 Behøvet areal: -

Vinduer er småsprossede, grønmalede, har hvidkalkede indfatninger med buet overstykke. Nedløb og tagrender i er udført i zink.

Bygningen har tre oprindelige indgangsdøre som fyldningsdøre til henholdsvis dame-, herre- og handikoptoilet.

Der er indrettet nyere handikoptoilet, hvor der tidligere var opsynsrum og urinal. Sanitetsinventar er udskiftet løbende med tiden.

Den oprindelige grundplan kan anes og understreges af de 4 separate rum i hhv. dame- og herretoiletet med fint originalt terrazzogulv markeret med bort i mosaik.

BYGNINGSHISTORIE

Toiletbygningen er opført af to omgange, først 1906 af Helge B. Møller, og senest i 1935 af Thorvald Jørgensen. Bygningen er oprindeligt opført i historicistisk stil, og stilen er videreført ved ombygningen.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Toiletbygningen ligger langs hovedgangen og er nærmeste nabo til havens legeplads. Bygningen er trukket lidt tilbage fra stien, og der er åbent på alle sider, hvilket letter tilgangen til toiletterne. Bygningen forholder sig ikke til havens overordnede disposition, den er ikke udklædt som 'folly' eller scenerisk komposition, ligesom den ikke indgår som element på legepladsen. Den opleves som sin egen, funktionen er tydelig og adgangen let.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Typisk historicistisk bygning – nybarok - opført noget sent forhold til tidens strømninger.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Gedigent byggeri med slidstærke materialer, hvilket har resulteret i en velfungerende toiletbygning. Bygningen forholder sig ikke til den romantiske have eller deltager som romantisk element.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER



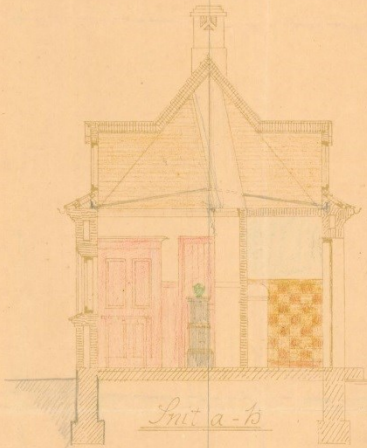
Toiletbygningens bærende bevaringsværdier knytter sig til bebyggelsens ydre formgivning med alle detaljer. Bygningens oprindelige materialeholdning skal respekteres.

ANBEFALINGER

-

Udkast 01.12.2014

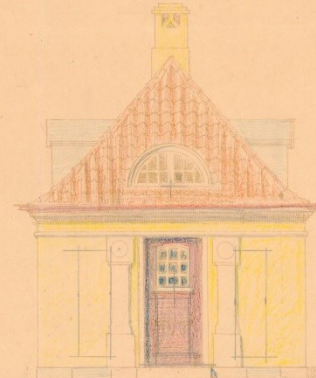
*Förslag til et Lovethus i
Frederiksberg Have*



Snit a-b



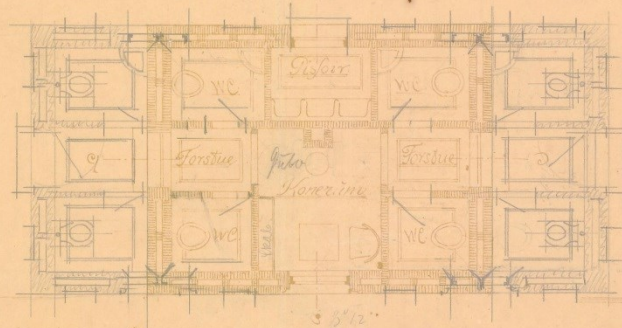
Sids mod Gaden



Gavl mod Gadeplads



Snit c-d



Plan



Sidside



*Kjøbenhavn Ny No. 10
Lise Møller
18 Marts 1811*

G. BOMHUSET

BYGNINGSBESKRIVELSE

Enkelthus med facadeorientering mod Søndre Fasanvej med markant halvtag.

Huset har røde tagsten på valmet tag, to skorstene, nedløb og tagrender i er udført i zink. Facader er opført i stil og farver som Prinsens Gård. Bygningen har hvidmalet bukvist med zinkafdækning og små klassiske søjler. Gesims er pudset og hvidkalket, og facaden står med hvidkalkede felter i den gulkalkede facade. Vinduer er småsprossede, hvidmalede, hvor der er profilsten ved de store vinduer.

Kvisten mod syd er ikke original og har erstattet en frontispice – måske med hjortemotiv i gavltrekanter.

BYGNINGSHISTORIE

Oprindeligt er bygningen opført som ventesal for sporvognsfunktionærer i 1915 (noteret i BBR som 1901 – Charles Christensen 1915). Bomhuset lå som endestation for en sporvognslinje.

Huset har undergået flere ombygninger: fra ventesal til bolig med offentlige toiletter og nu udelukkende bolig. Ventesalen har været udstyret med buet loft, der siden er nedtaget - og nu erstattet af fladt loft.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Bomhuset ligger langs Søndre Fasanvej og har sin egen have langs vejen. Relationen til haven er ikke-eksisterende. Som for Fasangården skaber den private karakter af haven en lukket ø, utilgængelig for andre end husets beboere. Plantningen er en del af havens kantning mod vejen, men hverken bygning eller haven forholder sig til havens overordnede disposition.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Bygningen fortæller en historie fra sporvognstiden (markant halvtag til de ventende) og er ikke mindst et typisk historicistisk byggeri og opført med dels paralleller til tidligere tiders acciseboder samt til rokokoudtrykket fra hovedindgangen med de markante ørelisener.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Typisk historicistisk bygning med flere fine detaljer.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

Bomhusets bærende fredningsværdier knytter sig til bebyggelsens ydre formgivning med alle detaljer. Bygningens oprindelige materialeholdning skal respekteres.

ANBEFALINGER

Fakta:

Søndre Fasanvej 71, 2000 Frederiksberg

BBR-nummer: 147-221290-1

Fredningsstatus: Bevaringsværdig, bevaringsværdi 3

Opførelsesår: 1901/1915

Stilart: Historicisme

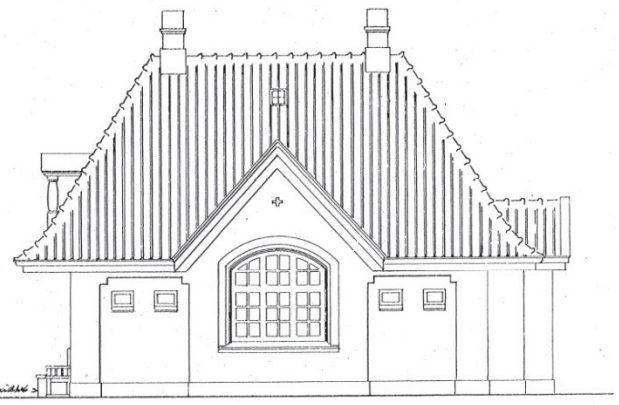
Arkitekt: Helge B. Møller

Bebygget areal: 71 m²

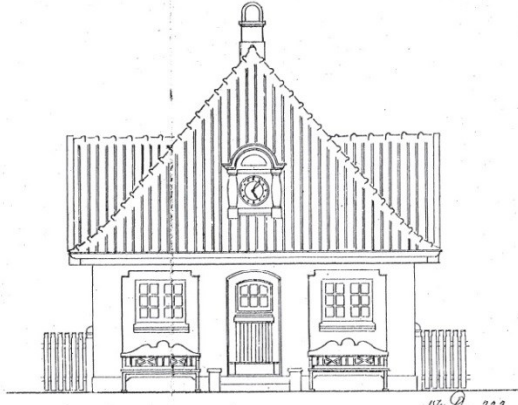
Ejendomsnummer: 311

VENTESAL. FOR SPORVOGNSFUNKTIONÆRER.

19.
T. R. 10. 15. J. L. No. 325. 1916
28. 1916
1/16 1916
H. B.

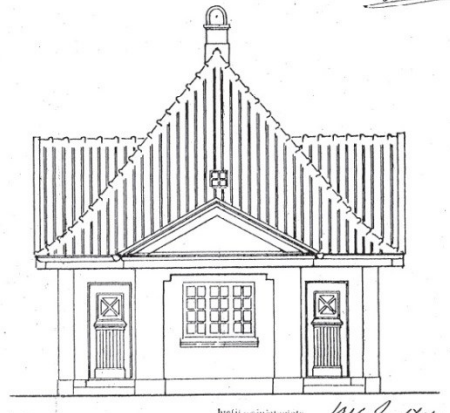


MOD. 57D



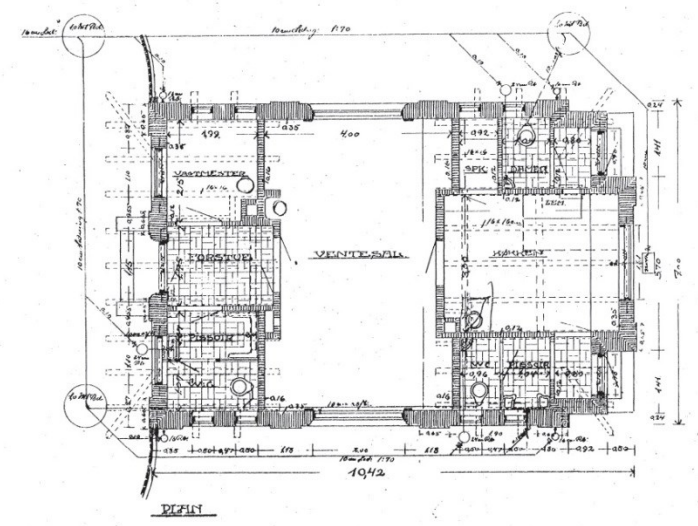
MOD. 58A

1/16 333

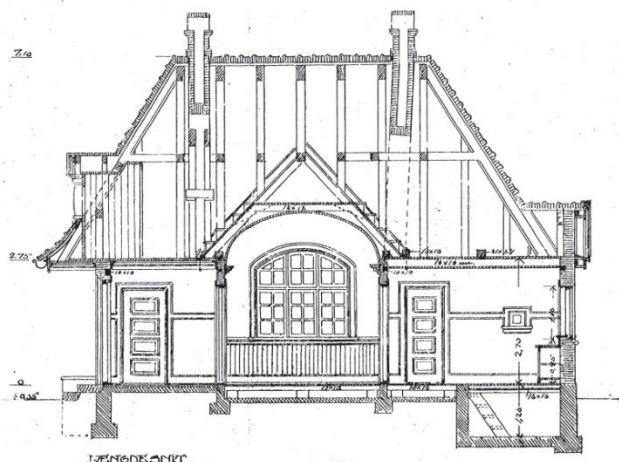


MOD. 58T

Indst. ministeriets
244 Eksped. H. S. 1916
1/16 545

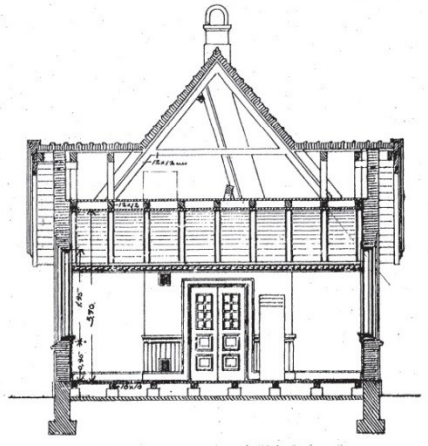


PLAN

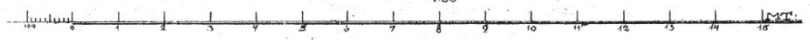


TVÆRSNIT

1:50



TVÆRSNIT



SKJÆNDETSBREV I BYGGERIET - 1915
H. B.

4. FAMILIEHAVERNE og PILE ALLÉ 6-8 - Det folkelige

A. FAMILIEHAVERNE – Petersen, Krøgers og Hansens Familiehaver

BYGNINGSBESKRIVELSE

De to familiehaver, Petersens og Krøgers, beliggende på Pile Alle 16-18, deler en bindingsværksbygning, der formodes at være bygget som bolig til slotsvægter M.G. Petersen. Terrænet omkring bygningen er gennem årene vokset i højden gennem forskellige reguleringer. Bygningen er i én etage med lagerrum / loftsrummet under saddeltaget. Bygningen er opført af bindingsværk med røde tagsten. Stolperne er malet brune og de udvendige felter gulkalket. Huset har zinktagrender og nedløb, samt skråbrædt på gesims. Bygningen er i dag fredet, men er ikke blevet behandlet som sådan indtil nu. De to restauranter har hver deres køkken i huset, og den slags både slider voldsomt på en bindingsværksbygning og udfordrer funktionen med niveauspring og lave rumhøjder.

Hansen familiehave, beliggende på Pile Alle 10-12, er opført af bindingsværk med røde tagsten. Stolperne er malet brune, og de udvendige felter gulkalket. Huset har zinktagrender og nedløb, med skråbrædt på gesims. Indvendig er ydervæggen i 2 rum med synligt hvidmalet bindingsværk med hvidkalket tavl.

BYGNINGSHISTORIE

På Pile Allé blev der i begyndelsen af 1800-tallet bygget tre små huse til slotsstaben på Frederiksberg Slot. Funktionærkonerne fandt hurtigt ud af, at de kunne supplere familiens indtægt ved at sælge "vand på maskine". Det kogende vand kunne både bruges til te, kaffe og romtoddy. I løbet af 1800-tallet fik konerne kongelig tilladelse til at sælge øl og brændevin. Det er disse etableringer, der i dag er kendt under navnene Krøgers Familiehaver, M.G. Petersens Familiehaver samt Hansens Gamle Familiehaver.

M.G. Petersens familiehaver fik kongelig bevilling i 1858, og i 1859 fik Bolette Christine Krøger bevilling, og samtidig blev det tilladt at sælge øl flaskevis. Hver have har haft en bolig, således også Krøger, selv om den ikke eksisterer mere. I hvert fald fik Krøger i 1889 overdraget et erstatningshus, da det tidligere hus var ualmindelig fugtigt. Haverne blev almuens hvile- og afslapningssted efter en spadseretur i slotsparken – heraf øgenavnet "pusterørerne". Efterhånden tilbygges adskillige små skure og sidebygninger, så haverne efterhånden 'gror til' i bygninger. Historiske fotografier viser, at de små bygninger til stadighed er blevet udskiftet med nye, bygget om og forandret. Med tiden er matriklerne blevet udnyttet til stadig større etableringer.

Beskrivelse om Hansens Familiehaver: *"Den gamle, hyggelige Have med det gamle Traktørsted, Pile Allé 12, stammer fra 1700 Aarstallet. Den nuværende indehaver, Frk. Valborg Hansen, er en Datterdatter til kgl. Havegartner ved Frederiksberg Slot, Peter Hansen. For lang og tro tjeneste som Gartner ved Slottet, fik Peter Hansen af Kong Frederik den VI en Bevilling til at drive Traktørsted paa Frederiksberg. Bevillingen var saaledes affattet, at den gik i Arv til Familien i lige Linie efter Peter Hansen. Frk. Valborg Hansen, der er den sidste af Slægten, værner smukt om de gamle Traditioner, og holder som i gamle Dage gode varer og rimelige priser."* (Architekten 1915-16).

Fakta:

Pile Alle 10-12 og 16-18, 2000 Frederiksberg,
BBR-nummer: 147-94493-1 og 147-94396-1

Fredningsstatus: Fredet.

Opførelsesår: ca. 1800

Stilart: Andet

Arkitekt: -

Bebygget areal: 69 (Pedersen og Krøgers) og 71 m² - (Hansen)

Ejendomsnummer: 311

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Allégade og Pile Allé udgør til sammen et forlystelseskvarter fra midten af 1800-tallet. Hollandske bønder havde slået sig ned langs Allégade og bygget gårde fra 1651 – ”hollænderbyen”. Gårdene brændte i 1697, og selv om de blev delvist genopført, overtog kronen landbrugsjorden, så gårdejerne måtte finde noget andet at leve af end landbrug. Der opstod et væld af smugkroer i mange af gårdene, hvor københavnere kunne forfriskes. Kun en enkelt havde kongelig bevilling fra 1780 – Allégade 10 – og er dermed Frederiksbergs ældste restaurant sammen med Lars Mathiesens restaurant "Håbet", der i dag er del af Lorry-komplekset. Restaurant Josty blev først bygget i 1813.

Pile Allé får sine allétræer omkring 1780 i Allégades direkte forlængelse mod syd. Mens familiehaverne – også kaldet ”de små haver” – på Pileallé ligger bag plankeværk, har restauranterne i Allégade hver en lille have med udendørsservering ud til vejen. Miljømæssigt og kulturhistorisk fremstår Krøgers, Petersens og Hansens familiehaver i dag som de østrigske Heurigen, der opstod i Wien i slutningen af 1800-tallet: små vingårde bag høje mure eller plankeværker, hvor man kunne nyde freden under træer og vinranker. Plankeværkerne, der skærmer mod gaden, er i Krøgers, Petersens og Hansens familiehaver lige så vigtige som selve gårdhaven – uden hegn, ingen gård, ingen familiehave.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Familiehaverne ligger langs med Pile Allé bag hver sit mandshøje plankeværk. Der er kun en port som adgang til haven, der ellers markeres med flag og skilte. Indenfor danner en række skurbygninger og en enkelt grundmuret, fredet ejendom to gårdrum eller haverum. Plankeværket markerer en tydelig grænse mellem de travle gader og den romantiske stilhed indenfor. Haverne er på hver deres måde inviterende, og der er ingen tvivl om, at et besøg her handler om tid – at sætte tiden lidt i stå, at blive lidt længere – og at tiden går ved det bord, der står lige netop på den måde, man gerne vil spise sin frokost. Stemningen er som i en kolonihave, hvor der år efter år er føjet lidt nyt til, forandret lidt og bygget ud.

I Petersens Familiehave fanges man umiddelbart ved indgangen af en snæver passage – modtagelsen – og herfra åbner gårdhaven sig med restaurantborde i mange forskellige situationer: under den frie himmel, under træer, mellem bygninger, under halvtage, inde i bygninger, inde i telte. På alle gårdrummets sider er der skurbygninger af forskellig alder og herkomst – lette træbygninger, et enkelt bindingsværkshus (det fredede hus), et telt med campingsider.

I Krøgers Familiehave åbner hele haven sig i det øjeblik, man går gennem døren i plankeværket. Der er et niveauspring inden for døren og man befinder sig midt mellem restaurantens spisende gæster. Situationen er ikke så inviterende som hos Petersens. Baren og modtagelsen er centrum i haven og på alle sider er der overdækkede spisepladser, skurbygninger og en stor verandaagtig bygning bag ved baren. Bag verandaen ”går haven lidt i stå” og ligger ubrugt hen. Rumligt er Krøgers Familiehave ikke så klart defineret som Petersens Familiehave, men til gengæld giver de store markisetage skygge og tørvej, når de er rullet ud. Midt i haven står en stor bøg, der anslår en klar grøn skovstemning, der er markant anderledes end stemningen i Petersens Familiehave.

I Hansens Have træder man ind i et lukket og overdækket gårdrum, hvor der er indrettet restauration. Gårdrummet er indrammet af bygninger og bygningen tættest Haveselskabets have er den fredede bygning. Facaden mod Haveselskabet er en fin baggrund for haven – i modsætning til facaden mod gårdrummet, der er knap genkendelig som tidligere facade, der nu indgår i restaurationslokale.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Havernes arkitektoniske kvaliteter er bundet til det rumlige. Haverne vender ryggen mod omgivelserne for at favne hver sit gårdrum med lidt forskellig karakter.

Petersens have er enkel og afklaret med ensartede bygninger på to sider, det fredede hus på den tredje side og en lang halvtagsbygning på den sidste side. Ét rum med andre ord. Krøgers have er delt i to af en verandabygning og fremstår dermed mindre overskuelig og direkte uvirksom i den fjerneste ende modsat indgangen. Gårdhaven er domineret af et stort bøgetræ, men træet er ikke fremhævet, da det står bag verandabygningen og får der med ikke en samlende virkning. De to familiehaver deler en bindingsværksbygning, der formodes at være bygget som bolig til slotsvægter M.G. Petersen. Bygningen er indtegnet på et bykort fra 1780. Terrænet omkring bygningen gennem årene er vokset til i højden gennem forskellige reguleringer. Bygningen er i en etage med lagerrum i loftsrummet under saddeltaget. Bygningen ligger ud mod Pile Allé, men er adskilt fra vejen af en del småbygninger (skure til lager).

Den fredede bygning i Hansens Have har værdi som baggrund for Haveselskabet Have.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier er den scenografiske indflydelse i haverne. Værdierne er bundet til bygningernes karakter af "noget gammelt" og dermed af "noget hyggeligt". Bygningerne er traditionelle bindingsværkshuse, med malet tømmer, og murværkstavl kalket med jernvitriol (mørk gul). Vinduerne er i to fag og er traditionelle, hvidmalede "bondehusvinduer". Indvendigt er bygningerne ombygget så radikalt, at der ikke er tale om egentligt bevarede fredningsværdier. Bygningerne antyder en svunden tid på Pile Alle, og illustrerer en væsentlig del af historien omkring slottet og Frederiksberg Have. Bygningerne er ikke usædvanlige på nogen måde. Der findes mange af den slags huse – men ikke ud til Pile Allé og ikke som traktørsteder.

Frederiksberg Kommune har udnævnt 2 bygninger, én i henholdsvis Krøgers og én i Petersens Familiehaver, som bevaringsværdige i klasse 3.

ANBEFALINGER

Bygningernes scenografiske virkning på haverne opretholdes.

Større istandsættelsesprojekt bør snarest igangsættes for fælles køkkenbygning for Krøgers og Pedersens haver.

B PILE ALLÉ 6-8

(ikke besøgt indvendigt).

BYGNINGSBESKRIVELSE

Bygningen Pile Alle 6-8 er en sammenbygget lang længe, der ligger parallelt med Pile Allé. Bygningen er opført som bindingsværk med synlig træværk. Taget er røde vingeteglsten med tagrender og nedløb i zink. Gesims afsluttes med skråbrædt. Skorstene er afdækket med plader og taget udført med enkelte ovenlys i støbejern. Bindingsværk er malet rødbrunt og tavlene står som gult kalket. Vinduer er sprosseinddelte og hvidmalede. Bundrem er flere steder erstattet af beton.

Forsvaret vedligeholder nr. 8 og SLKE nr. 6 (udlejet til Haveselskabet og fungerer som mandskabsrum til Gartnerne), hvilket er tydeligt, da farverne ikke er afstemt.

BYGNINGSHISTORIE

BBR-registret oplyser bygningen som opført i 1827 og har sandsynligvis fungeret som boliger i forbindelse med Slottet. I "Frederiksberg gennem tiderne IX," 1962, noteres det af Kgl. Bygningsinspektør Meldahl, at slottet udlejer 6 lejligheder på Pile Alle hvor af 3 er i i denne bygning.

Charles Christensen, "Frederiksberg Have og Søndermarken", Synsprotokollen, Kbh. 1944 anfører en tilbygning i nordenden med to værelser

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Mellem Pile Alle og bygningen er der et lukket haverum – opdelt i to svarende til lejemålenes skel. Bygningen ligger tilbagetrukket tilsvarende Pile Alle 16-18 – Hansens Familiehave og danner med sin vestlige facade baggrund for Haveselskabets Have.

KULTURHISTORISK VÆRDI og ARKITEKTONISK VÆRDI

Pile Alle 6-8 vidner sammen med familiehaverne om livet omkring slottet. Det er ikke tydeligt i dag fra Pile Allé-siden, men fra Haveforeningens haveside ses bindingsværkhusene tydeligt. Bygningen er ikke fredet.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier findes i bygningernes enkle karakter. Bygningerne er tidstypiske eksempler på bindingsværk med brede fag og små vinduer.

ANBEFALINGER

Større istandsættelsesprojekt for facade bør snarest igangsættes – særligt for Pile Alle 6, der tydeligt har savnet løbende vedligehold.

Kilder

- A Eberlin: Frederiksberg (1888)
- Akantus, *Tilstandsrapport, Konserveringsprogram. Naturstensarbejder i Apistemplet i Frederiksberg Have*, Kbh. 2006
- Allan Tønnesen og Claus M. Smidt, "Frederiksberg", *København før og nu – og aldrig*, bd.12, Kbh. 1991
- Anne Tietjen, *Det Kinesiske Lysthus i Frederiksberg Have*. Tidslinie, Kbh. 2005
- Charles Christensen, "Frederiksberg Have og Søndermarken", Synsprotokollen, Kbh. 1944
- Christian Elling, *Den romantiske Have*, Kbh. 1942, 1979
- Claus M. Smidt, "Lidt om bygningshistorisk dokumentation", *Bygningsarkæologiske Studier 1985*, Kbh. 1985
- Claus M. Smidt, *Det Kinesiske Lysthus i Frederiksberg Have*. Bygningshistorisk undersøgelse, Kbh. 1984
- Claus M. Smidt, "Det Kinesiske Lysthus", *Architectura 1*, Kbh. 1979
- Det Kinesiske Lysthus, *Bygningshistorie 1802-2009*, Lene Gerd Larsen, 2010
- Det Kinesiske Lysthus, *Bygningshistorien 1797-1803*, Hanne Raabyemagle, 2008
- Eiler Nystrøm, *Frederiksbergs Historie*, bd. I-II, Kbh. 1942 og 1946
- Else Glahn, *Det Kinesiske Lysthus i Frederiksberg Have*, Frederiksberg 1967
- F J Meier: Frederiksberg Slot (1896)
- Fasangaarden, *Opmåling og bygningshistorie*, Kunstakademiets Arkitektskole 1995.
- Frederik Weilbach, *Frederiksberg Slot og Frederiksberg Have*, Kbh. 1936
- Frederiksberg gennem tiderne IX,I" 1962
- Frederiksberg Stadsarkiv
- Hakon Lund, *De kongelige lysthaver*, Kbh. 1977
- Hanne Raabyemagle, "Abildgaard og det Kinesiske Lysthus i Frederiksberg Have", *Architectura 31*, Kbh. 2009
- Hanne Raabyemagle, *Apistemplet i Frederiksberg Have – Opførelshistorien*, Kbh. 2007
- Harald Jørgensen, *Fra Christiansborg til Amalienborg*, Kbh. 1996
- Hvidt & Mølgaard, *Restaurering af Apistemplet – et programoplæg*, Kbh. 2005
- Kurt T. Modler, "Fakta om restaureringen af: Det Kinesiske Lysthus". Samtale med Ole Priskorn, *Frederiksberg'eren*, 1/1992, Frederiksberg 1992
- København, Før, nu og aldrig, Frederiksberg
- Leo Swane, *Abildgaard. Arkitektur og Dekoration*, Kbh. 1926
- Marinus Andersen, *Chinesiske Lysthus, Frederiksberg Have*, Kbh. 1922
- Nationalmuseet, *Apistemplet i Frederiksberg Have, Farvearkæologisk undersøgelse*, Kbh. 2006
- Niels Maare og Mogens Lebech, *Frederiksberg gennem 300 aar 1651 – 1951*, Frederiksberg 1951
- Ole Priskorn, "Det Kinesiske Lysthus", *Arkitektur DK 7/90*, Kbh. 1990
- Restaurering af af Det Kinesiske Lysthus, er programoplæg, København 2005, Hvidt & Mølgaard A/S
- Udviklingsplan, Frederiksberg Have (2005)